

Några erinringar i anledning af
Eschelssons arbete
"Om skuldebref enligt svensk rätt"
m. m.

Af

BERNDT HASSELROT

Juridiska seminariet vid Uppsala universitet

Juridikbok se

Denna digitala version av verket är nedladdad från juridikbok.se.

Den licens som tillämpas för de verk som finns på juridikbok.se är **Creative Commons CC BY-NC 4.0**. Licensvillkoren måste följas i sin helhet och dessa finner du här <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/legalcode.sv>

Sammanfattningsvis innebär licensen följande:

Tillstånd för användaren att:

- Kopiera och vidare distribuera materialet oavsett medium eller format
- Bearbeta och bygga vidare på materialet

Villkoren för tillståndet är:

- Att användaren ger ett korrekt erkännande, anger en hyperlänk till licensen och anger om bearbetningar är gjorda av verket. Detta ska göras enligt god sed.
- Att användaren inte använder materialet för kommersiella ändamål.
- Att användaren inte tillämpar rättsliga begränsningar eller teknik som begränsar andras rätt att göra något som licensen tillåter.

Se även information på

<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/deed.sv>

Några erinringar i anledning af Eschelssons arbete "Om skuldebref enligt svensk rätt".

I sitt ifrågavarande arbete anmärker *Eschelsson*, att jag i mitt arbete öfver handelsbalken icke "synnerligen klart" angifvit min ställning till spørgsmålet om skuldebrevets rättsliga natur.

Med anledning häraf vill jag nu söka bota, hvad jag tilläventyrs förut i detta afseende försummat.

Med skuldebref förstår jag ett i skriftlig form affattadt (uttryckligt eller tyst) erkännande af tillvaron utaf en förbindelse eller utfästelse att betala penningar eller varor. Erkännandet måste anses innebära ett uttryck för gäldenärens dåvarande (d. v. s. vid tiden för skuldebrevets utfärdande) vilja, att det rättsfaktum — försträckning, kreditköp o. s. v. —, hvartill skuldebrevet ansluter sig, må anses hafva det innehåll, som däri angifves. I erkännandet kan dock icke inläggas någon afsikt hos gäldenären att ovillkorligen binda sig för framtiden. Väl kan han i regel ¹⁾ icke tillintetgöra eller rubba erkännandets verkan allenast genom bevisning därom, att nämnda rättsfaktum i ett visst ögonblick faktiskt haft annat innehåll än hvad i skuldebrevet erkänts. Men han kan freda sig från betalningsskyldighet genom att visa, att rättsfaktumet ej heller kan hafva utvecklats på sätt skuldebrevet utmärker. Skuldebrevet är med andra ord ett bevismedel angående ifrågavarande rättsfaktums slutliga gestaltning. Dess beviskraft kan tillintetgöras genom motbevisning, därvid tydligen omständigheterna vid rättsfaktumet, dess upprinnelse och utveckling, kunna vara af betydelse.

Af det sagda framgår, att enligt min mening skuldebref

¹⁾ Jfr emellertid sid. 6 not 1.

icke utgör någon ny, själfständig grund för gäldenärens betalningsskyldighet af beskaffenhet att uppsluka själfva rättsfaktumet ¹⁾).

Jag utgår, vid närmare utveckling af denna sats, till en början från det regelmässiga fallet eller att divergenser icke förekomma mellan skuldebrevet och det rättsfaktum, som däri återspeglas.

En person har i vittnens närvaro enligt muntligt aftal af en annan köpt en häst för tvåtusen kronor på sex månaders kredit. I full öfverensstämmelse härmed utfärdar köparen till säljaren ett skuldebref å nämnda belopp att betalas om sex månader. Fullgör köparen sedermera icke sin betalningsskyldighet, så kan säljaren efter godtfinnande formellt grunda sin talan om beloppets utfående antingen på skuldebrevet eller på själfva köpeaftalet. Äfven i förra fallet ligger realiter köpeaftalet bakom säljarens talan. I båda fallen gäller naturligen dock såsom regel, att köparen vid likviden äger återfå skuldebrevet, det skriftliga beviset på hans skuld för köpeskillingen ²⁾).

Särskildt bör bemärkas, att om köpet af en eller annan anledning återgår, skuldebrevet ej längre kan göras gällande utan genast skall återställas till köparen. Denna skuldebrevets afhängighet af köpeaftalet torde i och för sig utgöra ett

¹⁾ *Eschelsson*, sid. 23, anmärker, att det kan hända, att skuldebrevets utfärdande icke står i samband med något särskildt rättsfaktum, "utan att den är en själfständig — det vill sålunda här säga utan samband med något dylikt rättsfaktum stående — utfästelse att erlägga den i skuldebrevet omförmälda prestationen, såsom fallet är, om skuldebrevet är benefikt. I svensk rätt gäller ju, att en sådan utfästelse i och för sig icke anses bindande."

Häremot vill jag erinra, att, ehuru blotta utfästelsen om gäfvu icke är bindande, man icke gärna kan tänka sig ett i gäfvosyfte utgifvet skuldebref utan samband med en föregående eller samtidig (muntlig) utfästelse. Denna blir i och genom skuldebrevet bindande. Skuldebrevet är att betrakta som slutstenen i det rättsfaktum, hvilket begynnats genom utfästelsen. Sedt i belysning af utfästelsen kan det visa sig, att gifvarens betalningsskyldighet icke är af den omfattning, som skuldebrevet utmärker.

²⁾ Jfr sid. 18 här nedan.

tillräckligt bevis för att skuldebrevet icke utgör någon själfständig rättsgrund.

Ofta inträffar emellertid, att skuldebrevets innehåll icke motsvarar det rättsfaktum, som utgör grunden för dess tillkomst, sådant detta rättsfaktum vid ett visst tillfälle föreläggat. Härvid synes man böra skilja mellan det fall, då skuldebrevet väl icke strider mot men dock ej täcker rättsfaktumet (en del bibestämmelser hafva t. ex. icke upptagits i skuldebrevet), och det, då skuldebrevet och rättsfaktumet icke kunna med hvarandra förlikas. Hvad det förra fallet angår, äger man icke under hvarje förhållande presumera, att allt, hvad i skuldebrevet uteslutits, också enligt kontrahenternas mening bortfallit. Då fråga är om annat än försträckning, torde det icke ens vara brukligt att tynga skuldebrevet med alla de villkor, som kunna hafva knutits till det rättsfaktum, hvilket varit den yttersta orsaken till skuldebrevets utfärdande. I hvarje fall kan ett klarläggande af rättsfaktumet leda till annat resultat än det, som framgår af skuldebrevets affattning.

Vanligen är i skuldebrevet tiden för betalningsskyldighetens inträde uttryckligt angifven. Om så ej är förhållandet, presumeras meningen vara, att förskrifna beloppet skall betalas vid anfordran; *någon* tidsbestämmelse måste ju finnas, och någon annan är icke möjlig att framleta ur skuldebrevet. Om emellertid i det nyssnämnda exemplet, där köparen betingat sig sex månaders kredit, i skuldebrevet icke inrymmts bestämmelse om betalningstiden, måste ett konstaterande af den vid köpet härutinnan träffade bestämmelsen kullkasta presumptionen om betalningsskyldighetens inträdande vid anfordran.

Beträffande härefter det fall, att skuldebref och rättsfaktum bestämdt strida mot hvarandra, torde orsaken härtill oftast vara att söka däri, att skuldebrevet utgifvits under förutsättning, som sedermera brustit, d. v. s. varit oriktig eller icke uppfyllt. Försträckningstagare har t. ex. utgifvit skuldebref å större belopp, än hvad han i försträckning mottagit, under förutsättning att det felande sedermera skall

lämnas. Med skuldebrevet i sin hand är försträckningsgifvaren icke bevisskyldig för sitt påstående, att valuta sedermera lämnats.¹⁾ Men om han medgifver, att försträckningstagaren icke bekommit full valuta, så kan han uppenbarligen icke vinna bifall till yrkande om hela förskrifna beloppets utbekommande under förebärande, att skuldebrevet utgör en ny (själfständig) rättsgrund.

Om eljest stridighet föreligger mellan rättsfaktum och skuldebref, måste man antaga, att de vid rättsfaktumets uppkomst träffade bestämmelserna sedermera på grund af kontrahenternas samstämmiga vilja ändrats eller jämkats på sätt, skuldebrevet utmärker. Varder det emellertid fastslaget (t. ex. genom borgenärens eget erkännande²⁾), att så icke är förhållandet, och föreligger ej heller anledning till antagande, att gäldenären varit utsatt för något rättsstridigt eller otillbörligt förfarande, i afseende hvarå naturligen bevisskyldigheten åligger honom, så lär den omständigheten, att skuldebrevet har ett i förhållande till rättsfaktum för honom ogynnsamt innehåll icke kunna förklaras anorledes än att han gjort sig skyldig till felskrifning eller

¹⁾ Jfr Nytt jur. arkiv 1899 not A n:r 52 samt "Handelsbalken" II 2:dra uppl. sid. 33.

Kan försträckningstagaren med särskildt skriftligt bevis från försträckningsgifvaren styrka sin uppgift, att denne vid mottagandet af skuldebrevet (eller å en viss tidpunkt därefter) ännu icke lämnat mer än en del af det förskrifna beloppet, omkastas bevisskyldigheten.

För min del anser jag dylik omkastning böra äga rum jämväl i den händelse, att försträckningstagaren tagit vittnen å ifrågavarande faktum och försträckningsgifvaren sålunda i dessa vittnens närvaro uttryckligen förklarat, att försträckningstagaren icke bekommit förskrifna beloppet i dess helhet.

Angående bristande förutsättning må i detta sammanhang omnämnas, hurusom invändning mot löpande skuldebref, innehållande orden "valuta i auktionsmedel", att sådan valuta icke bekommit, godkändes, då käranden ansågs hafva haft sådan kännedom om skuldebrevet och dess tillkomst, att han icke ägde bättre rätt än den ursprunglige borgenären. Se Nytt jur. arkiv 1907 sida 368.

²⁾ I förhållandets natur ligger, att det för gäldenären är förbundet med synnerlig svårighet att härutinnan åstadkomma tillfyllestgörande bevisning.

annat misstag. I regelmässiga fall torde man här icke kunna antaga, att borgenären varit i god tro, i följd hvaraf han ej heller äger att till sin fördel åberopa det förelupna misstaget. Också i detta fall är det följaktligen oberättigadt att beteckna skuldebrevet såsom en ny, (själfständig) rättsgrund.

Eschelsson kommer efter en vidlyftig, utan tvifvel skarp-sinnig utredning till det resultatet, att skuldebref innehåller en viljeförklaring, disposition angående den till följd af det ursprungliga rättsfaktumet uppkomna betalningsskyldigheten, och att genom denna viljeförklaring för betalningsskyldigheten lagts en ny grund, som emellertid icke under hvarje förhållande måste betraktas såsom fullständig utan stundom, så vidt angår villkorsbestämmelser, tidsbestämmelser m. m., kan få kompletteras med ledning af, bland annat, det ursprungliga rättsfaktumet.

Till stöd för att denna uppfattning om skuldebrevets natur omfattats af rättspraxis yttrar *Eschelsson*¹⁾ följande: "Vi påpeka, hurusom man — i god öfverensstämmelse med en del förut anförda lagtestämmelser²⁾ — i rättspraxis fordrat myndighet *vid skuldebrevets utfärdande*. Detta har visserligen ingen betydelse i sak, när skuldebrevet utfärdats af minderårig person. I så fall måste ju nämligen såväl den rättshandling, som kan hafva gifvit upphof till skuldebrevets utfärdande, som själfva detta utfärdande hafva skett under omyndighetstillstånd. Det är emellertid karaktäristiskt, att man i så fall talar om tidpunkten för skuldebrevets utfärdande. Af *saklig* betydelse kan förhållandet emellertid vara, då skuldebrevet är utfärdadt af en omyndigförklarad person. Då skulle det nämligen kunna hända, att den ursprungliga rättshandlingen och skuldebrevets utfärdande ägt rum på olika tidpunkter, den förra under myndigheten senare under omyndighetstillståndet. Vore skuldebrevet blott ett bevismedel, skulle omyndigheten vid det senare tillfället i så fall vara utan betydelse. Nu gäller emel-

¹⁾ Se sid. 38.

²⁾ Lagbestämmelserna lämna, så vidt jag förstår, intet som helst stöd för *Eschelssons* mening.

lertid, att man äfven i flertalet rättsfall, som röra skuldebref, utfärdade af omyndigförklarad person, endast fäster sig vid tidpunkten för skuldebrefvets utfärdande. Rättsfallen i fråga röra emellertid, åtminstone i regel, löpande skuldebref. I ett par rättsfall från allra sista tiden ¹⁾ — det ena rörande ett vanligt icke löpande skuldebref, det andra rörande det enda fall, vi känna, där skuldebrefvet varit affattadt såsom ett rent erkännande af fakta ²⁾ — hafva domstolarna emellertid fäst sig vid tidpunkten för den ursprungliga rättshandlingens företagande. Detta kan, hvad angår rättsfallet rörande den senare af de nyss nämnda skuldsedlarna, under alla omständigheter hafva sin grund däri, att domstolarna icke betraktade denna skuldsedel såsom en förbindelse, d. v. s. såsom innehållande en viljeförklaring. Detta skulle stå i god överensstämmelse med att domstolarna ej betecknade den såsom sådan, utan såsom en 'handling'. Det skulle emellertid beträffande båda rättsfallen — beträffande sålunda båda de ifrågavarande skuldsedlarna — kunna bero därpå, att den omyndigförklarade personen, sedan han under rättegången åter blifvit myndigförklarad, medgifvit, att han ville betala, om det kunde visas, att han verkligen mottagit de i skuldsedlarna omförmälda beloppen. Han hänvisade, om man så vill, sålunda själf till den ursprungliga rättshandlingen såsom det rättsfaktum, han ville erkänna."

Detta *Eschelssons* uttalande har jag synat — och åter synat för att öfvertyga mig om, att jag ej läst fel eller gjort mig skyldig till missuppfattning. Meningen torde, trots allt, vara följande. En person har såsom myndig mottagit visst belopp i försträckning. Sedermera varder han omyndigför-

¹⁾ Se Nytt jur. arkiv 1909 sid. 320 och 322.

²⁾ Viss form för skuldebref är ju icke föreskrifven. Formuleringen är också mångskiftande, t. ex. "Till N. N. betalar jag till låns bekomna 1,000 kr." "Härmed erkänner jag mig hafva af N. N. till låns bekommit 1,000 kr." "Till N. N. betalar jag 1,000 kr. Valuta bekommen." "Till N. N. betalar jag 1,000 kr." Enligt min mening är det fullkomligt likgiltigt, hvilkendera formuleringen begagnas. Äfven den i det sista exemplet använda formuleringen innefattar ett (tyst) erkännande.

klarad. Först därefter utfärdar han skuldebref å det försträckta beloppet. Genom skuldebrevet uppkommer en ny rättsgrund, som undanskymmer eller rent af absorberar det förut ingångna försträckningsaftalet. Försträckningstagaren kan alltså, såsom omyndigförklarad vid tiden för skuldebrevet utfärdande, icke dömas att återbetala försträckningen, ehuru det är ostridigt, att han såsom myndig bekommit densamma.

Jag anser mig icke behöfva prestera bevis för att omförmälda mening, som uppenbarligen leder till materiellt otillfredsställande resultat ¹⁾, icke öfverensstämmer med gällande lag. ²⁾

Skulle — anför *Eschelsson* vidare ³⁾ — "i skuldebrevet upptagits en för gäldenären fördelaktig bestämmelse, och skulle borgenären, utan att svek förekommit, mottagit detsamma sådant det är, så synes det oss också, som om skuldsedeln måste anses gälla efter sitt innehåll. Då skuldebrevet mottagits utan att anmärkning mot dess innehåll skett, synes detta få anses såsom ett godkännande af detsamma. Emellertid påpeka vi, att det finnes ett rättsfall från senare tid, som går i motsatt riktning. Resultatet i detsamma synes oss också — i trots af de dömande myndigheternas enhällighet — vara ganska tvifvelaktigt och föga öfverensstämmande med den vanliga uppfattningen af skuldebrevet öfver hufvud taget."

Omständigheterna i åsyftade rättsfallet voro följande, O. Olsson sålde till K. Larsson och S. Traung 7 öre 17¹¹/₂₁ penningar skatt i hemmanet Östmark. I kontraktet var in-

¹⁾ Ett annat exempel må här anföras. En person har i försträckning mottagit ett visst belopp. Sedermera varder han tvingad att därå utfärda skuldebref. Enligt *Eschelssons* regler skulle väl försträckningstagaren befrias från betalningsskyldighet, när skuldebrevet tillkommit medelst tvång.

²⁾ *Eschelsson* åberopar till stöd för sin mening *Schmidt*, Jur. arkiv XXIII sid. 480 samt Nytt jur. arkiv 1895 sid. 144, 1902 sid. 533 och 1906 not A. n:r 232. Tydligen visa dock rättsfallen ingenting i det afseende, hvarom nu är fråga.

³⁾ Se sid. 42.

tagen denna bestämmelse: "Arealen utgör i skog 182 tunnland och är samtliga rå utvisade i Lars Jonssons i Boda närvaro, hvars vitsord gäller." Köpeskillingen, 10,800 kr., skulle enligt kontraktet betalas sålunda, att den 5 december 1900 erlades 4,000 kr., vid tillträdet den 14 mars 1901 3,400 kr. och den 1 maj 1901 återstående 3,400 kr. I det köpebref, Olsson sedermera utfärdade, förklarade han, att köpeskillingen vore till fullo gulden, och sade han sig sälja berörda skattetal" med hvad därtill hörer, uti skog 182 tnld, samt hus och inägor." Samma dag tecknade Olsson å köpekontraktet kvitto, att han såsom likvid mottagit kontant 3,400 kr. och skuldsedel å 3,400 kr. Denna af Larsson och Traung till Olsson utfärdade revers innehöll åtagande att den 1 maj 1901 betala 3,400 kr. med följande tillägg: "utgörande enligt köpekontrakt den 21 november 1900 sista köpeskillingslikviden för 7 öre 17 ¹¹/₂₁ penningar skatt af Östmarks gård, och utbetalas denna köpeskillig, då säljaren med gravationsbevis visat, att egendomen är gravationsfri, och innehåller areal, allt enligt köpekontraktet, ofvan åberopadt."

Olsson stämde sedermera Larsson och Traung med yrkande att på grund af köpekontraktet och reversen utfå 3,400 kr. Svarandena bestredo krafvet, enär det visat sig, att hemmanets skogsmark icke innehölle den areal, i köpekontraktet utfästs, utan omkring 40 tnld mindre. Villkoret för köpeskillingsreversens inlösande vore sålunda ej uppfyllt. Olsson genmälde, att han erbjudit svarandena att köpet skulle få gå åter, att det så mycket mindre varit Olssons mening att garantera den i köpehandlingarna angifna skogsarealen som den till hemmanet Östmark hörande skogen vid tiden för köpet delvis ännu varit samjedelad, så att arealen sålunda icke kunnat exakt uppgifvas, och att svarandena ägt kännedom om dessa förhållanden. — Underrätten yttrade, att enär svarandena icke framställt yrkande om återgång af ifrågavarande köp, samt de vid sådant förhållande — ehvad i fråga om Olssons skyldighet att tillhandahålla svarandena viss areal skog köpekontraktet kunde innebära — vore plik-

tiga att ställa sig kontraktets bestämmelser om köpeskillingens erläggande till efterrättelse, pröfvade underrätten, som funne den omständigheten, att Olsson emottagit det af svarandena till honom utfärdade skuldebrevet, icke kunna fritaga svarandena från den dem enligt köpekontraktet åliggande betalningsskyldighet, rättvist förplikta svarandena att mot erhållande af omförmälda skuldebref i hufvudskrift och särskildt betalningsbevis till Olsson utgifva omstämda beloppet med ränta. Hofrätten fann i dom, som på nedre revisionens hemställan fastställdes af Kungl. Maj:t, ej skäl att göra ändring i underrättens utslag.¹⁾

För egen del finner jag uppenbart, att den utgång, målet sålunda erhöll, var den enda riktiga och möjliga. Skuldebrevets bestämmelse om arealen stred icke mot köpehandlingarna, som naturligen, äfven de, förutsatte den sålda skogens tillhandahållande såsom villkor för köpeskillingens betalning. Genom skuldebrevet kunde alltså rättsförhållandet mellan parterna icke anses ändradt. Omständigheterna i målet gäfvö köparna väl rätt att häfva köpet (eller möjligen fordra proportionerligt afdrag å köpeskillingen) men icke att obehörigen rikta sig på säljarens bekostnad. *Eschelssons* mening skulle leda till det tydligen oskäligen resultatet, att där skuldebrevet afsett *hela* köpeskillingen, säljaren skulle gått misste om sin egendom utan något vederlag.

E. fortsätter emellertid: "Vi påpeka slutligen, att man i rättspraxis finner uttryck för en uppfattning liknande den, som kommit fram i J. B. 11: 2 och K. F. den 28 juni 1798 § 2, äfven i andra än i nämnda lagställen afsedda fall. Bland rättsfall, som härvidlag kunna vara af intresse, framhålla vi särskildt ett rättsfall i N. J. A. 1904 sid. 340. Detta rättsfall rör nämligen frågan, huruvida den, som ingått borgen för den på det ursprungliga rättsfaktumet grundade förbindelsen, också är ansvarig för den förbindelse, som grundar sig på det till följd af detta rättsfaktum utfärdade skuldebrevet, då borgenären vid mottagandet af skuldebrevet — i analogi med hvad förhållandet är vid utfär-

¹⁾ Se Nytt jur. arkiv 1905 sid. 495. Jfr Nytt jur. arkiv 1878 sid. 418.

dande af köpebref af fast egendom — erkänt sig hafva mottagit skuldebrefvet såsom full likvid för det försålda. Meningarna härom voro delade. H. D:n ansåg emellertid, att löftesmännen voro ansvariga äfven för denna förbindelse.

Med ifrågavarande rättsfall förhöll sig på följande sätt.¹⁾

J. P. Svensson och en annan person sålde enligt köpekontrakt den 16 oktober 1897 till E. Högstedt afverkningsrätten å en angifven skogstrakt. För betalning af köpeskillingen tecknade sedermera E. Högstedts fader G. Högstedt borgen å kontraktet. Svensson instämde 1901 G. Högstedt med yrkande om åläggande för honom att på grund af ofvanberörda borgen till Svensson utgifva å dennes andel af köpeskillingen oguldna 1,100 kr. G. Högstedt bestred krafvet på den grund, att Svensson såsom likvid för sin återstående köpeskillingsfordran, rätteligen utgörande 1,000 kr., af E. Högstedt mottagit ett skuldebref å nämnda belopp, och att Svensson ej visat, att E. Högstedt brustit i betalning af skuldebrefvet. Svensson genmälde: Skuldebrefvet hade, sedan E. Högstedt kommit på obestånd, upprättats endast för att tillkännagifva resultatet af en mellan Svensson och honom verkställd vidräkning, hvarvid den senare funnits hafva i skuld till Svensson med 1,000 kr., hvarförutom det öfverenskommits, att G. Högstedt skulle till Svensson betala 100 kr. Skuldebrefvet hade ej varit ämnadt att utgöra ensam grund för fordran eller varit betalningsgillt såsom fristående fordringsbevis, allra minst så, att kontraktet därmed skulle hafva förlorat någon del af sin giltighet. — Underrätten yttrade i dom, hvari hofrätten ej gjorde ändring, att enär parterna emellan vore ostridigt, att Svensson på grund af ofvannämnda kontrakt af E. Högstedt haft att fordra 2,610 kr. och att G. Högstedt iklädt sig borgen för köpeskillingen, samt det icke blifvit visadt, att å denna Svenssons fordran blifvit afbetaladt mera än att därå återstode oguldna nu kräfdä 1,100 kr., eller att G. Högstedt, genom medgifvande eller vidtagen åtgärd, af Svensson lagligen frikallats

¹⁾ Se Nytt jur. arkiv 1904 sid. 340.

från sin ingångna borgen; ty och som tillika vore upplyst, att uti E. Högstedts sedermera inträffade konkurs icke någon tillgång funnits till gäldande af fordran hos honom, förpliktades G. Högstedt att till Svensson emot kvitto utgifva omstämda beloppet. — G. Högstedt återopade hos Kungl. Maj:t en den 4 juli 1899 med Svenssons namn underskrifven handling, hvori förklarades, att Svensson af E. Högstedt mottagit en till Svensson ställd skuldsedel å 1,000 kr., utgörande full likvid för ifrågavarande skog. Svensson bestred, att han underskrifvit en dylik handling med vetskap om dess innehåll. Nedre revisionen hemställde, att enär Svensson icke gittat bestrida, att han utfärdat nyssnämnda handling, samt han följaktligen icke hade någon på afverkningskontraktet grundad fordran hos E. Högstedt, Kungl. Maj:t måtte pröfva rättvist att, med upphäfvande af hofrättens dom, ogilla Svenssons talan. Kungl. Maj:t utlät sig emellertid, att enär genom hvad i saken förekommit vore utredt, att E. Högstedts skuld till Svensson enligt ifrågavarande kontrakt utgjorde allenast 1,000 kr., å hvilket belopp E. Högstedt utfärdat skuldebref, pröfvade Kungl. Maj:t rättvist på det sätt ändra hofrättens dom, att G. Högstedt förpliktades att mot kvitto och utbekommande af skuldebrevet till Svensson utgifva allenast 1,000 kr.

Högsta domstolen ansåg sålunda, att Svensson icke genom att mottaga ifrågavarande skuldebref upphäft verkan ¹⁾ af den borgen, G. Högstedt tecknat å kontraktet. ²⁾ *Eschelssons* påstående, att G. Högstedt förklarades ansvarig för skuldebrevet, är tydligen icke riktigt. I motiveringen talas ju uttryckligen om E. Högstedts skuld till Svensson enligt ifrågavarande kontrakt. Skuldebrevet betraktades endast såsom ett bevismedel, hvarigenom ådagalades storleken af

¹⁾ Huruvida denna mening med hänsyn till de föreliggande omständigheterna var riktig, därom kunna för visso meningarna vara delade.

²⁾ Uppfattningen om skuldebref såsom innebärande en ny grund för betalningsskyldigheten borde — synes mig — ledt till det resultatet, att kontraktet och därmed också borgen förklarats vara utan vidare verkan.

Svenssons fordran på grund af kontraktet. Att Svensson icke kunde vara berättigad att efter likvid för sin fordran behålla detta bevismedel, är uppenbart.

I min föregående framställning har åtskillnad ej gjorts mellan de olika arterna af skuldebref, icke löpande och löpande. Ett löpande skuldebref, som befinner sig i förste mottagarens hand, företer ej heller till sin karaktär några afvikelser från ett icke löpande.¹⁾

Helt annorlunda gestaltar sig förhållandet, sedan ett skuldebref blifvit af förste innehafvaren till annan öfverlåtet. Den allmänna omsättningens kraf har i fråga om löpande skuldebref framtvingat särskilda regler till skydd för godtroende förvärfvare. Enligt dessa regler²⁾ är sådan innehafvare berättigad till betalning utan afseende därå, att gäldenären kunnat gent emot förste innehafvaren freda sig på grund därå, att skuldebrefvet tillkommit medelst rättsstridigt³⁾ eller otillbörligt förfarande eller af misstag. Att skuldebrefvet utan gäldenärens vilja kommit ur hans besittning, influerar ej heller på godtroende innehafvares rätt. Tydligen måste man också ex analogia antaga, att god tro skyddar mot invändningar, som grundas därå, att skuldebrefvet utgifvits under förutsättning, som sedermera brustit, t. ex. om icke bekommen valuta⁴⁾. Slutligen är ju äfven ostridigt, att gäldenären icke gent emot senare innehafvare i god tro kan åberopa sådana mellan föregående innehafvare och gäldenären förekomna omständigheter, som upphäft eller ändrat en giltigen tillkommen fordringsrätt, eller ändrat med densamma förknippade särskilda bestämmelser⁵⁾.

¹⁾ Se *Eschelsson* sid. 195—197.

²⁾ Se P. U. L. § 10 mom. 1 och 2 samt aftalslagen §§ 29—35.

³⁾ Jfr emellertid undantag i 28 § aftalslagen.

⁴⁾ Se *Almén*; Lagen om aftal m. m. sid. 259.

⁵⁾ Invändningar, som kunna göras gällande mot förste innehafvaren,

God tro vid förvärf af löpande skuldebref botar fel i fångsmannens åtkomst till skuldebrevet men i allmänhet icke i hans rättsliga handlingsförmåga. Den, som af sinnessjuk eller omyndig förvärfvat dylikt skuldebref, kan sålunda icke till befrielse från skyldighet att till vederbörande återlämna detsamma åberopa, att han icke haft anledning misstänka, att förvärfvaren varit sinnessjuk eller omyndig. Undantag från regeln torde dock böra göras, nämligen i fråga om omyndig, som fyllt femton år och sålunda själf äger förfoga öfver hvad han genom eget arbete förvärfvat; god tro i afseende å dennes ägande- och förfoganderätt synes jämlikt lagens grund böra medföra skydd ¹⁾).

Regeln om skydd för förvärf i god tro gäller jämväl benefik öfverlåtelse ²⁾).

Däremot skall enligt en mening, som *Eschelsson* ³⁾ gör sig rätt mycken möda att försvara, regeln icke komma till användning, då skuldebrevet förvärfvats genom upphittande. För min del betvivlar jag, att detta är riktigt, så vidt angår redlig upphittare, och om någon annan bör ju här ej vara tal. Har upphittaren, som icke genom gäldenären kan få kännedom om ägaren, lagligen kungjort fyndet, utan att ägaren inom föreskrifven tid anmält sig, så är han, om han till statsverket inbetalar två tredjedelar af skuldebrevets

äfven om denne varit i god tro, kan naturligen däremot gäldenären åberopa äfven mot senare innehafvare. (Se *Almén*, anf. arb. sid. 259.)

Falskt eller förfalskadt skuldebref liksom skuldebref af omyndig eller sinnessjuk är sålunda utan verkan.

Tydligen kan ej heller preskriberadt eller prekluderadt skuldebref upplifvas af innehafvarens goda tro. Och tvångsackord i konkurs binder naturligen äfven senare innehafvare utan hänsyn till den goda tron.

I fråga om kvittning har god tro ej betydelse. Äfven om senare innehafvaren vetat, att föregående innehafvare häftat i skuld till gäldenären, äger denne icke rätt att kvitta denna sin fordran mot skulden till senare innehafvaren.

¹⁾ *Eschelsson* medgifver icke detta undantag. Se sid. 237.

²⁾ God tro i afseende å fångsmannens uppgift, att han har ägarens uppdrag att öfverlåta skuldebrevet, skyddas icke. Jfr nedan.

³⁾ Se sid. 66 och 233.

belopp, berättigad att såsom numera ägare af gäldenären undfå betalning enligt skuldebrevfets innehåll.¹⁾

Då i överensstämmelse med hvad ofvan framhållits förvärf i god tro af löpande skuldebref gifver förvärfvaren rätt att af gäldenären erhålla betalning enligt skuldebrevfets innehåll, om ock någon giltig fordran icke uppkommit eller en rätteligen uppkommen fordran genom betalning tillintetgjorts, kan man med skäl anse, att det löpande skuldebrevet själf är bärare af en fordringsrätt, och att följaktligen en fordran, så att säga, förkroppsligats i skuldebrevet.

Detta är dock ingalunda så att förstå, som att fordringens vara eller icke vara ovillkorligen sammanhänger med skuldebrevet (papperet).

Den, som i god tro af obehörig person förvärfvar ett löpande skuldebref, är icke, om ock full lösen bjudes, skyldig att afstå från detsamma. Förvärfvet har gifvit honom obegränsad äganderätt till den fordran, hvarom i skuldebrevet förmåles. Förlorar han skuldebrevet, så kan han visserligen icke göra sin sålunda vunna äganderätt gällande mot gäldenären, enär ju den möjlighet finnes, att äganderätten genom nytt godtroshförvärf åter omflyttats. Om emellertid skuldebrevet bevisligen förstörts, medan det innehafts af honom, och nytt godtroshförvärf alltså är uteslutet, har fordringen lösgjorts från skuldebrevet; och gäldenären är enligt allmänna civilrättsliga regler betalningsskyldig.

God tro måste förefinnas ännu i det ögonblick, förvärfvaren omhändertager skuldebrevet²⁾). Fordringarna på god tro böra i allmänhet icke ställas högre än till den grad af redlighet, som erfordras för strafffrihet.

¹⁾ Se förordningen om strafflagens införande § 16 mom. 2.

²⁾ Se *Eschelsson* sid. 225. Jfr *Almén*, anf. arb. sid. 255 not. 7.

I fråga om löpande skuldebref vill jag här vidare erinra om stadgandet (P. U. L. 10 § 1 mom.), att den, som innehar ett löpande skuldebref, äger njuta betalning. Stadgandet är byggt på presumptionen, att innehafvaren är *ägare*. Det innebär icke, att den, som *för annans räkning* innehar ett dylikt skuldebref, är berättigad att utsöka betalning¹⁾. Skuldebrevet är legitimation för innehafvaren såsom ägare men icke såsom *fullmäktig*.

Grunden för bestämmelserna om skydd för godtroende innehafvare tala för denna mening. De hafva framkallats af den ekonomiska omsättningens kraf på trygghet och snabbhet. Det är många gånger icke ens möjligt att kontrollera en uppgift angående äganderätten, hvaremot det i allmänhet icke är förbundet med någon svårighet att förvissa sig om, huruvida en föregifven fullmakt är för handen.

Har skuldebrevet en gång varit föremål för godtrosvärkf, så kan senare innehafvare räkna sig denna omständighet till godo. Han kan sålunda göra skuldebrevet gällande utan hänsyn därtill, att han för sin del haft vetskap om att föregående fångesmans åtkomst varit angriplig²⁾.

Huruvida ett icke löpande skuldebref är att anse såsom ett "presentationspapper", är naturligen, såsom *Eschelsson*³⁾ också anmärker, beroende af hvilken betydelse man inlägger i detta begrepp. E. tager "presentationspapper i bemärkelsen af ett sådant papper, som — allt efter förhållandena, d. v. s. allt efter som det blott är fråga om afbetalning (resp. räntebetalning) eller ock om betalning af skuldebrevet — skall uppvisas eller återställas, för att gäldenären skall vara

¹⁾ Den härskande meningen är måhända dock en annan. Se t. ex. Nytt jur. arkiv 1901 sid. 202.

²⁾ Se *Eschelsson* sid. 154, *Almén*, anf. arb. sid. 256 och "Handelsbalken" V sid. 969.

³⁾ Se sid. 255.

skyldig fullgöra sin prestation." I denna bemärkelse är — säger E. — ett icke löpande skuldebref ej något presentationspapper. Enbart det förhållandet, att utfästelsen enligt kontrahenternas öfverenskommelse fått skriftlig affattning, kan nämligen i och för sig icke gärna grunda sig på annat än hänsyn till bevisförhållandena och bör därför icke heller få tillerkännas verkan utöfver hvad dessa kunna fordra. Det gäldenärens intresse, som har sin grund i bevisförhållandena, kan emellertid i allt väsentligt tillgodoses äfven på annat sätt än genom skuldebrefvets återställande, nämligen genom skapande af bevis för betalning, hvilket säkerställer gäldenären mot eventuellt nytt kraf med uppvisande af skuldebrefvet.

Med anledning af det intresse, *Eschelsson* ¹⁾ visat min ställning till ifrågavarande spörsmål, skall jag här söka ytterligare klarlägga densamma.

I förhållandets egen natur ligger, att gäldenär, som angående sin skuld lämnat borgenären skriftligt bevis, är berättigad att vid skuldens betalning återfå beviset.

Har ett icke löpande skuldebref förstörts, så finnes dock för gäldenären uppenbarligen intet berättigadt intresse i att af sådan anledning undanhålla borgenären betalning.

Mera disputabelt blir spörsmålet, därest skuldebrefvet förkommit, så att det för borgenären icke är möjligt att tillhandahålla detsamma. Gäldenären kan emellertid medelst kvitto från borgenären freda sig från framtida kraf. Så länge han har kvittot i sin besittning, löper han icke fara att nödgas åter gälda sin skuld. Då han sålunda till framtida säkerhet måste underkasta sig besväret att förvara kvittot, kommer han visserligen i en ofördelaktigare ställning, än om han återfått skuldebrefvet, hvilket han genast kunnat förstöra. Men gäldenärens och borgenärens intressen böra mot hvarandra afvägas. Olägenheten för gäldenären måste anses såsom ytterst ringa i jämförelse med den förlust, som skulle drabba borgenären, därest han i

¹⁾ Se sid. 258 not 2.

följd af skuldebrevfets förkommande finge sitt kraf tillbakavisadt. Svaret bör därför icke vara tveksamt.

Om borgenären uppgifver men gäldenären bestrider, att skuldebrevet förkommit, måste, men hänsyn till svårigheten för borgenären att bevisa sin uppgift, ett afvägande af kontrahenternas stridiga intressen leda till enahanda resultat som i nyssnämnda fall. ¹⁾

I händelse åter anledning förefinnes till betvivlande af uppgiften, bör borgenärens kraf förklaras icke kunna för närvarande bifallas.

Regeln är sålunda, i motsats till hvad *Eschelsson* uppgifver ²⁾, att gäldenärens betalningsskyldighet är beroende af skuldebrevfets återställande. Undantagen från denna regel, hvilken ju icke fastslagits i något positivt lagbud, äro framsprungna ur den materiella rätten.

Angående "presentationspapper" vill jag slutligen upprepa hvad jag förut i annat sammanhang haft tillfälle att framhålla. *Björling* yttrar i anmälan af mitt arbete öfver handelsbalken ³⁾: "Icke löpande skuldebref lämpa sig sålunda till pantsättning, allenast i de fall de äro affattade som presentationspapper, så att utställaren inte åtagit sig betalningsförpliktelse annat än mot uppvisande (vanligen återställande) af skuldebrevet. Huruvida detta är det regelmässiga förhållandet, såsom förf. synes mena, må lämnas därhän."

Laga skäl finnes icke för att uppkonstruera en skillnad i rättsligt afseende, allt eftersom i skuldebrevet dess återställande gjorts till villkor för förskrifna beloppets gäldande eller icke. Om ett villkor af angifna innebörd icke uttryckligen stadgats, är det i hvarje fall underförstådt. Men villkoret innebär, i enlighet med hvad nyss anförts, icke att gäldenären under alla förhållanden kan undandraga

¹⁾ Se "Handelsbalken" II 2:dra uppl. sid. 82 och följ.

²⁾ Se sid. 258. "Detta allt visar dock, att här icke kan vara fråga om något papper, hvars återställande verkligen är ett villkor för gäldenärens prestationsskyldighet."

³⁾ Se Tidskrift for Retsvidenskab 1906 sid. 367.

sig skyldighet att betala, därest skuldebrevet ej återställles. Omständigheterna kunna vara sådana, att gäldenärens vägran att betala annorledes än mot skuldebrevets återbekommande icke kan anses vara uppburen af något berättigadt intresse, som i styrka är jämförligt med borgenärens i motsatt riktning gående intresse.

Tillämpningen af 16 § i lagen angående handelsregister.

I 16 § af lagen angående handelsregister m. m. den 13 juli 1887 äro följande bestämmelser meddelade:

"Anmälan om firma skall, innan näringsens utöfvande börjas, ske för rörelse, som drifves i Stockholm, hos öfverståthållarämbetet och för rörelse i annan stad hos stadens magistrat eller, där sådan ej finnes, hos vederbörande stadsstyrelse, och, om rörelsen drifves å landet, hos Konungens befallningshafvande i länet. Drifves rörelsen i flera kommuner, skall anmälan ske till handelsregistret för den kommun, där hufvudkontoret är beläget.

Inrättas afdelningskontor med själfständig förvaltning (filial) i annan kommun, än där hufvudkontoret är beläget, skall anmälan till registret för den kommun ske innan firman får där begagnas. Filial för rörelse, som har hufvudkontoret utom riket, anses såsom fristående rörelse, för hvilken anmälan skall göras af den, som förestår rörelsen.

Anmälan — — — anmälningsskyldiga."

Enligt 17 och 18 §§ i ifrågavarande lag skall i anmälan till handelsregistret uppgifvas, jämte annat, "kommunen, där rörelsens hufvudkontor, eller om anmälan afser afdelningskontor, detta är beläget".

Först omförmälda lagrum förutsätter tydligen två slags afdelningskontor, nämligen dels afdelningskontor med själfständig förvaltning (filial) dels afdelningskontor utan själfständig förvaltning.

Att i fråga om filial anmälan till handelsregistret måste göras, är tydligt uttaladt.

Däremot kan det synas tvifvelaktigt, hvilken ställning lagen intager till frågan, huruvida anmälningsskyldighet är för handen beträffande afdelningskontor utan själfständig förvaltning.

Till belysande häraf lämnas följande historiska redogörelse för tillkomsten af de bestämmelser, som i förevarande afseende måste anses afgörande.

På föranstaltande af Stockholms handels- och sjöfartsnämnd utarbetades år 1877 ett förslag till förordning angående handelsregister, firma och prokura.

Detta förslag innehöll i 10 § följande bestämmelser:

"Anmälan till firmaregistret skall — — — ingifvas till Konungens befallningshafvande i det län, där köpmannens eller handelsbolagets rörelse kommer att drifvas eller aktiebolagets styrelse har sitt säte. — — — Har köpman, handelsbolag eller aktiebolag afdelningskontor inom annat län, än där firman är inskrifven, skall afdelningskontorets firma särskildt anmälas och inskrifvas inom det län, där detta kontor är beläget. Har utländsk köpman eller utländskt bolag afdelningskontor här i riket, betraktas det, i fråga om firmans inskrifning, såsom hufvudkontor."

I motiven till dessa bestämmelser anfördes:

"Tyska, ungerska och norska lagarna hafva förutsett det äfven här i landet förekommande fall, att en köpman eller ett bolag, utom sitt hufvudetablissemant, äfven på ett eller flera andra ställen har afdelningskontor. Med afseende därpå stadga tyska och ungerska lagarna, att firman skall äfven för det å annan ort eller inom annan kommun upprättade afdelningskontoret anmälas vid dess registreringsforum, och, till förekommande af rubbning i det rätta förhållandet mellan hufvudetablissemantet och afdelningskontoret eller tvetydighet i sådant afseende, stadgas ytterligare, att inregistrering vid afdelningskontorets forum ej må äga rum, förr än visadt är, att inregistrering vid hufvudetablissemantets handelsdomstol försiggått. Danska lagen — — —. Norska lagen däremot föreskrifver, att, om anmälningspliktig firma har hufvudkontor i ett öfverhetsdistrikt (fögderi) och dessutom inom annat distrikt en affärsafdelning, hvars bestyrelse kan ådraga firman förbindelser, anmälan skall göras till hufvudkontorets öfverhet och denna till afdelningens öfverhet sända skriftligt intyg om anmäl-

ningen och tiden för densamma, äfvensom att, i händelse affärsafdelningen tillhör en firma med hufvudkontor i utlandet, anmälan skall göras omedelbart hos afdelnings öfverhet. Förslagets § 10 har i denna punkt följt tyska lagen, därvid ur norska lagen upptagits dess från tysk praxis hämtade föreskrifter om utländsk filials registrering."

Enligt nyss omförmälda förslag skulle alltså anmälningsplikt förefinnas i fråga om hvarje "afdelningskontor" (inom annat län än där hufvudkontoret var beläget). Anmälan skulle göras till registret för det län, där afdelningskontoret fanns; men blott dit, och sålunda icke jämväl till det register, där hufvudrörelsen inskrifvits. Det bör emellertid observeras, att hvarken i lagtexten eller motiven lämnas närmare förklaring af hvad med afdelningskontor bör förstås. Troligt är dock, särskildt på grund af hänvisningen i motiven till norska lagens bestämmelser, att förslagets författare med afdelningskontor icke afsett annat kontor än sådant, hvars ledning kan ådraga firman förbindelser.

I det år 1884 afgifna kommittéförslag, hvilket ligger närmast till grund för lagen angående handelsregister m. m., hade 14 § (motsvarande 16 § i lagen) följande lydelse: "Anmälan om firma skall, innan näringsens utöfvande börjas, ske — — — stadsstyrelse, och, om rörelsen drifves å landet eller i köping, som icke är beroende af viss stad, hos Konungens befallningshafvande i länet eller kronofogden i orten eller den person, Konungens befallningshafvade kan hafva förordnat att för visst område mottaga anmälan om idkande af handel eller annat näringsyrke. Drifves rörelsen i flere kommuner, skall anmälan ske till handelsregistret för den kommun, hvarifrån rörelsen ledes. Inrättas jämte hufvudkontor afdelningskontor med själfständig förvaltning (filial) i annan kommun, skall anmälan till registret för den kommun ske, innan firman får där begagnas. Filial för rörelse, som har hufvudkontoret utom riket — — — rörelsen. För — — — anmälan."

Angående hvad anmälan till handelsregistret skulle innehålla var uti ifrågavarande förslag stadgadt, att i sådan an-

mälan skulle, utom firman, uppgifvas, bland annat, "orten, där rörelsens hufvud (afdelnings) kontor är beläget".

Bestämmelserna motiverades sålunda: "— — — att anmälan skall ske till registret i den krets, där rörelsens kontor är beläget, är liktydigt med, att anmälan skall göras där, hvarest rörelsens ägare skrifver sina bref, utställer sina växlar, mottager beställningar, inbetalningar o. s. v. — — Det för Sverige föreslagna förfaringsättet för *anmälan af hufvudrörelse* kan utan vidare tillämpas på *anmälan af filial*. Huruvida en anmälningsskyldig filial är för handen, beror enligt förevarande paragraf därpå, om ett med hufvudkontoret sidoordnad afdelningskontor inrättats med särskild förvaltning, som äger att fullständigt förbinda rörelsens ägare vid sådana affärer, som äro fristående och icke endast af underordnad vikt, och hvilka icke äro bundna af en bestämd anvisning från hufvudkontoret. En fabrik, hvars kontor ligger på annat ställe, kan följaktligen icke anses såsom en anmälningsskyldig filial, äfven om de, som leda fabriksdriften, hafva rätt att antaga arbetare och afsluta andra dylika för fabriakens gång nödiga, mindre omfattande aftal. Lika litet kunna ett järnvägsbolags särskilda järnvägsstationer betraktas såsom anmälningsskyldiga filialer, då biljettförsäljning, mottagande af gods till befordran med mera sådant icke är af själfständigt slag, enär därvid noggranna förhållningsregler från hufvudkontoret skola iakttagas. Filials anmälan har man icke tänkt sig vara i den mening obligatorisk, att det skulle vara den, som har sådana på olika ställen, förmenadt att anmäla firman för hvar och en af dem såsom själfständig rörelse — — — Den — — — uppställda fordran ¹⁾ — — — är af vikt med hänsyn till kontrollen å efterlefnaden af föreskriften i 8 § ²⁾.

Förslaget af 1884 är sålunda tydligt därutinnan, att *allenast* afdelningskontor med själfständig förvaltning skulle

¹⁾ Att anmälan till handelsregistret skall innehålla uppgift om orten, där hufvud (afdelnings) kontoret är beläget.

²⁾ Nuvarande 10 §, enligt hvilken firma skall tydligt skilja sig från andra för samma kommun förut i handelsregistret intagna firmor.

anmälas till registret för den krets, där afdelningskontoret fanns.

Klart är följaktligen att, om författarne af 1884 års förslag tänkt sig anmälningsskyldighet äfven för afdelningskontor utan själfständig förvaltning, sådan skyldighet enligt deras mening skulle fullgöras i den krets, där anmälan om hufvudkontoret skulle göras.

Man lär emellertid näppeligen kunna antaga, att nyssnämnda förslags författare, utan någon antydning därom i motiven, velat frånga den i 1877 års förslag fastslagna principen, enligt hvilken anmälningar angående hufvud- och afdelningskontor, hvilka ej tillhörde samma krets, ej heller skulle ske till samma register. Motiven antyda ock, att kommitterade icke afsett annan anmälan än dels för "hufvudrörelsen", d. v. s. hufvudkontoret, dels ock för "filial", d. v. s. afdelningskontor med själfständig förvaltning.

I afseende härå är äfven följande yttrande i motiveringen (afseende stadgandet om ny fullständig firmaanmälan, då rörelsen flyttas) af intresse:

"När — — — rörelsen flyttas från en ort till annan — — — skall utom anmälan — — — om rörelsens upphörande på det gamla stället göras fullständig firmaanmälan — — — Alla nu omtalade bestämmelser afse naturligtvis flyttning såväl af ett filialkontor som af hufvudkontoret."

Här nämnes sålunda, förutom hufvudkontor, endast *filial*-kontor.

Beträffande afdelningskontor utan själfständig förvaltning skulle alltså enligt ifrågavarande förslag anmälningsskyldighet alls icke förefinnas. Orsaken härtill var tydligen den, att man ansåg rörelse i egentlig mening icke drifvas från ett dylikt kontor.

Den jämkning, förslaget i hithörande delar undergick, innan det upphöjdes till lag, angifver icke någon ändrad uppfattning angående den sak, hvarom nu är fråga.

Emellertid är, enligt hvad jag under mina inspektionsresor såsom justitieombudsman inhämtade, bland vederbörande registreringsmyndigheter den meningen allmänt ut-

bredd, att anmälan till handelsregistret måste göras äfven i afseende å afdelningskontor utan själfständig förvaltning och att dylik anmälan skall ske till registret för den kommun, där hufvudkontoret är beläget.

Till stöd för denna mening har man åberopat stadgandet i andra punkten första stycket af 16 §, enligt hvilket, där rörelsen drifves i flera kommuner, anmälan skall ske till handelsregistret för den kommun, där hufvudkontoret är beläget. Man har nämligen förmenat, att detta stadgande uttalar den allmänna principen, att, så snart rörelse drifves ej mindre från hufvudkontor än äfven från afdelningskontor (i annan kommun), anmälan härom skall göras till handelsregistret, hvarjämte den regel uppställes, att sådan anmälan skall ske till handelsregistret för den kommun, där hufvudkontoret är beläget. Föreskriften i samma paragrafs andra stycke — enligt hvilket beträffande afdelningskontor med själfständig förvaltning anmälan skall ske till registret för den kommun, där afdelningskontoret är beläget — skulle alltså allenast innebära ett undantag från sistnämnda regel.

Ifrågavarande mening lär vara vederlagd genom hvad ofvan anförts. Stadgandet i andra punkten första stycket af 16 § afser för öfrigt enligt sin ordalydelse tydligen icke annat än att gifva anvisning, hvar anmälan om rörelse skall göras, därest den drifves i flera kommuner. Frågan huruvida och i hvad mån anmälningsskyldighet för afdelningskontor förefinnes, är här alls icke berörd. Denna fråga är besvarad genom samma paragrafs andra stycke.

Man har emellertid såsom skäl för nyss omförmälda mening vidare åberopat förenämnda bestämmelser i 17 och 18 §§, enligt hvilka, där anmälan afser "afdelningskontor", kommunen, där detta är beläget, skall uppgifvas. Då här alltså icke skiljes på afdelningskontorets olika beskaffenhet, borde man ju — menar man — äga att däraf draga den slutsatsen, att äfven anmälan om afdelningskontor utan själfständig förvaltning ifrågakommer.

Väl att märka är emellertid, att 17 och 18 §§ tydligen äro afsedda allenast att lämna föreskrift om, *hvad* anmälan i

de särskilda fallen skall innehålla, men icke om anmälningsskyldighetens omfattning. Man får för öfrigt icke förglömma, att föreskriften om skyldighet för vederbörande att i anmälan till handelsregistret uppgifva orten, där hufvud- eller afdelningskontor är beläget, enligt hvad ofvan visats endast afser att förekomma obehörigt intrång i annans förut förvärfvade rätt till viss firma. För vinnande af detta syfte vore ju ett stadgande om skyldighet att anmäla afdelningskontor till handelsregistret för den kommun, där hufvudrörelsen drifves, alldeles obehöfligt.

Under medgifvande, att anmälningsskyldighet icke vore stadgad i fråga om afdelningskontor utan själfständig förvaltning, håller emellertid en mening före, att när anmälan om dylikt afdelningskontor ändå göres till det register, där hufvudrörelsen inskrifvits, den ock bör i samma register intagas.

Huruvida denna mening är riktig eller icke, beror ju på frågan, huruvida i allmänhet i handelsregistret *må* införas annat än hvad som enligt lag där *skall* införas.

I 1 § af ifrågavarande lag, hvilken paragraf hade väsentligen enahanda innehåll i 1884 års förslag, är stadgadt:

"För Stockholm skall hos öfverståthållarämbetet, för annan stad hos magistraten, eller, där sådan ej finnes, hos vederbörande stadsstyrelse, och för landsbydgen hos Konungens befallningshafvande föras handelsregister för inskrifning af *de anmälanden, om hvilka i denna lag förmäles eller hvilkas intagande i registret kan varda annorledes föreskrifvet.*"

Med detta stadgande bör jämföras första stycket af 3 §, så lydande: "Har den anmälade icke iakttagit de föreskrifter, som finnas för hvarje särskildt fall stadgade, eller innehåller anmälan annat än som enligt lag må i registret intagas, skall registrering vägras."

Motsvarande lagrum hade i förslaget följande lydelse: "Har den anmälade — — — stadgade, eller förekommer i anmälan något, som ej må i registret intagas, skall registrering vägras."

Nu omförmälda bestämmelser äro i förslaget sålunda

motiverade: "Medan hvarken i 1862 års danska eller 1874 års norska lag finnes någon uttrycklig bestämmelse, som hindrar anmälan till firmaregistret af något som ej är föreskrifvet, har i förslaget — — — förbjudits att i registret intaga något, hvarom anmälan icke är i lag eller, hvad angår Sverige, annorledes påbudet eller medgifvet. Detta öfverensstämmer med hvad i andra länder är stadgadt och torde äfven kunna anses vara i och för sig riktigt. För öfrigt må erinras, att uppgiften i 1 § om hvad som tillhör registret i det hänseendet icke är fullt uttömmande, att enligt 19 § vissa anteckningar kunna där införas på grund af en begäran, som icke är hvad förslaget kallar anmälan, och på hvilken således reglerna för anmälan icke utan särskild föreskrift få tillämpas."

Från regeln om förbud att i registret intaga något, hvarom anmälan icke i lag eller annorledes föreskrifvits, skulle alltså enligt motiven undantag göras allenast för vissa i 19 § (motsvarande 21 § i lagen) berörda fall. Härmed afsågs tydligen dels stadgandet i 4 mom., enligt hvilket, där genom laga kraftvunnen dom blifvit förklaradt, att anmälan icke bort intagas i registret eller att något förhållande, hvarom inskrifning skett, ändrats eller upphört, anteckning därom skall *på begäran af någondera parten* ske i registret, dels ock stadgandet i 5 mom., enligt hvilket i registret verkställd anteckning om konkurs skall afföras, *då gäldenären visar*, att han äger få den afträdde egendomen till sig återställd, eller att konkursen eljest är att anse för afslutad.

Vid förslagets granskning inom högsta domstolen anmärktes, att enär lagförslaget icke innehölle någon föreskrift om hvad som icke finge i handelsregistret intagas, samt en i öfrigt riktig anmälan icke syntes böra förkastas allenast därför, att den innehölle en eller annan öfverflödigt uppgift, syntes orden "eller förekommer i anmälan något, som ej må i registret intagas", kunna uteslutas. Det låge enligt högsta domstolens mening i sakens natur, att i själfva registret icke borde intagas annat än sådant, som enligt lagens föreskrifter må till registret anmälas.

Chefen för justitiedepartementet bemötte den framställda anmärkningen sålunda: "Det anmärkta förbudet är gifvet hufvudsakligen med afseende på prokurareregistrering. Lagförslaget innehåller i denna del verkligen en föreskrift om något, som icke må i handelsregistret intagas, nämligen en prokura, som innehåller begränsning eller förbehåll, hvilka lagen ej uttryckligen medger. När en sådan prokura anmäles, måste regeln blifva den, att dess inregistrering vägras, icke att prokuran inregistreras utan en begränsning eller ett förbehåll, som kanske utgjort det enda villkoret, under hvilket den anmälände velat meddela prokuran. Man har för öfrigt tänkt sig den föreskrift införd i en blifvande instruktion för registreringsmyndigheten, att när en anmälan innehåller ämnen, som ej få intagas i registret, den som förer detta icke skulle genast vägra registreringen, utan först meddela sig med anmälaren, så att denne må kunna få tillfälle att ändra sin anmälan. Men att registreringsmyndigheten skulle få på eget bevåg utgallra hvad som ej får införas och införa det öfriga, låter sig af anförda anledning ej göra. En omredigering af texten — — torde möjligen i någon mån undanröjda anledningen till högsta domstolens anmärkning."

Sistberörda yttrande är visserligen icke af önskvärd tydlighet. Klart lär emellertid ändock vara, att den däri uttalade meningen, att registreringsmyndigheten icke skulle äga att "på eget bevåg utgallra hvad som ej får införas och införa det öfriga", egentligen endast afsåg det fall, att i prokuraanmälan intagits uppgift om annan begränsning eller annat förbehåll än som i lag medgifvits. Om man med mig antager, att anmälningsskyldighet icke stadgats i afseende å afdelningskontor utan själfständig förvaltning, så lär det vara uppenbart, att intagande i registret af anmälan om idkande af rörelse likväl icke må vägras allenast af det skäl, att anmälningsskriften innehåller uppgift om att rörelsen kommer att drivas jämväl från sådant, i annan kommun beläget afdelningskontor. Lika tydligt lär emellertid af den

nyss lämnade redogörelsen framgå, att uppgiften om afdelningskontoret icke må intagas i registret.

Detta göres dock, i enlighet med hvad förut anförts, af det stora flertalet registreringsmyndigheter. Inkommer, efter det hufvudrörelsen inskrifvits, anmälan om afdelningskontor utan själfständig förvaltning, varder äfven dylik anmälan i registret införd, och detta sker utan hänsyn till det registreringsområde, inom hvilket afdelningskontoret är beläget.

De bestämmelser, om hvilka här är fråga, tillämpas sålunda i allmänhet icke i enlighet med lagens mening ¹⁾.

¹⁾ Skulle en eventuell utredning ådagalägga, att behof förefinnes för registrering af hvarje afdelningskontor, hvarifrån någon del af själfva rörelsen verkligen drifves, äfven om kontoret icke kan anses äga själfständig förvaltning, samt att lagen sålunda härutinnan bör jämkas till öfverensstämmelse med den ståndpunkt, praxis intagit, lär det dock enligt min mening vara lämpligt att, med afvikelse från rådande praxis, föreskrifva, att jämväl sådant afdelningskontor, som icke kan anses äga själfständig förvaltning, skall anmälas till registret för den kommun, där det är beläget. Endast genom en dylik anordning lär man hafva utsikt att förebygga det intrång i annans välförvärfvade rätt till viss firma, hvartill den nuvarande praxis uppenbarligen lämnar en bekväm tillgång.

Några rader om penningdeposition. ¹⁾

Sedan länge har det varit omtvistadt, huruvida och (i så fall) i hvad mån penningar ²⁾ och andra förtärliga ting kunna utgöra föremål för deposition. Tre meningar bryta sig här mot hvarandra. Den ena förnekar öfver hufvud deposition af penningar (och andra förtärliga ting). Enligt den andra likställes i allo deposition af penningar med deposition af annat gods. En förmedlande ståndpunkt åter intages af den tredje, som visseligen medgifver deposition af penningar men håller före, att de i lagen uppställda reglerna måste i fråga om dylik deposition undergå jämkning.

Af anhängare utaf sistnämnda mening har anförts, att det vid deposition af penningar, som lämnas utan omslag eller med deras uppräknande uti icke tillslutet omslag, måste ligga i sakens natur, att depositarien äger bruka dem. Deposition innebure visserligen i allmänhet endast öfverlämnande af en sak till förvar och vård och icke till dess brukande. Men att undantag från denna regel måste göras ifråga om deposition af penningar, betingades af dessas formella karaktär, af deras egenskap af förbytlighet och förbrukbarhet samt hade sin grund i afsikten hos depositarien vid penningarnas mottagande. Man kunde icke antaga, att en depositarie af penningar mottog dem i sin vård under afsikt att bibehålla den lämnade summans särskilda bständsdelar oförvandlade. Sådant skulle nämligen förutsätta, att de hölles skilda från de penningar, han själf ägde, och att de på ett särskildt ställe förvarades. Det vore emellertid förbundet med synnerligt äfventyr att på ställen, där ej daglig tillsyn ägde rum, förvara sådana

¹⁾ Jfr särskildt *Nordling*; "Om res fungibiles och därmed sammanhängande ämnen" samt *Gistrén*; "Några ord om deposition af penningar" (*Naumanns tidskrift* 1868 sid. 447), äfvensom *Mühlhäuser*; *Ueber Umfang und Geltung des Depositum irregulare*.

²⁾ Här afses naturligen icke det fall, att penningarna deponerats i tillslutet eller förseglat omslag.

saker, med afseende på hvilka, såsom fallet vore med penningar, ett uppvisande af deras identitet endast med svårighet kunde ske, därest de komme i annan mans hand. Depositarien funne sig därför handla såväl i deponentens som i sitt eget intresse genom att förvara de deponerade penningarna tillhopa med sina egna och att sålunda använda jämväl de förra till bestridande af sina utgifter. I denna uppfattning af sitt förhållande till deponenten måste depositarien ock vara i god tro, dels emedan till följd af penningens natur och af regeln "tantundem est idem" icke de deponerade medlens individualitet utan blott det antal myntenheter, hvaraf de bestått, af deponenten afsetts, och någon skada således icke tillskyndades honom genom deras utbyte vid återbetalningen mot andra, och dels emedan uppfattningen vore stödd på omständigheter i öfrigt, som inginge i den allmänna erfarenheten, och depositarien på grund däraf hade skäl att förmoda, det uppfattningen delades af deponenten, åtminstone till dess motsatsen ådagalades. Man kunde ej heller säga, att det vore stridande mot depositionaftslets natur, att brukningsrätten till det deponerade utan särskild öfverenskommelse tillkomme depositarien. Den depositarien åliggande vårdplikten förutsatte tvärtom ofta brukningsrätt. Så vore förhållandet, om det, som deponerats, genom att icke brukas förlorade i värde. Den, som i förvar mottagit en ridhäst, vore naturligtvis skyldig tillse, att hästen finge behöflig motion. Och om det deponerade vore underkastadt förskämning eller förstöring, kunde depositarien hafva förpliktelse att ombestyrja dess försäljning. — Då depositarien sålunda, därest annat ej bestämts, hade brukningsrätt till penningarna, följde häraf, att deponerandet af penningar också medförde äganderättens öfvergång från deponenten till depositarien.

Med gillande af denna sistnämnda sats, hvaraf ju jämväl skulle följa, att vid deposition af penningar depositarien icke hade skyldighet att gifva tillbaka *samma* penningar utan allenast förbindelse att återställa dem i samma slag, myckenhet och godhet, hafva målsmän för den meningen,

som förnekar deposition af penningar, framhållit att just detta är kännetecknet på försträckning. Deposition af penningar vore därför ej heller något annat än försträckning.

Detta påstående lär emellertid vara felaktigt. Lagen talar själf, utan att härvid göra någon inskränkning, om deposition af penningar; sådan deposition, jämväl i fråga om lösa penningar, måste alltså förefinnas. Och den, som vid afslutande af ett rättsärende inrättar sitt handlings-sätt med uttrycklig hänvisning till denna lags stadgande, måste äga befogenhet att fordra, att samma rättsärende sedermera, så vidt möjligt är, också varder bedömdt i öfverensstämmelse just därmed. Att förmena deponent af penningar rätt att lämna depositarien tillstånd till brukning af det deponerade är lika litet möjligt som att fränkänna deponent af icke förtärliga ting dylik rätt. Lagen förutsätter tydligen, att deponenten kan gifva depositarien medgifvande att använda deponerad gods.

Dock kan det icke förnekas, att svårighet att skilja ifrågavarande båda aftal, försträckning och deposition af penningar, från hvarandra ofta uppstår. När försträckning i vårt land äger rum, lär försträckningsgifvaren med penningarnas utlånande till försträckningstagaren antingen afse — och detta är regel — att genom erhållande af ränta bereda sig själf ekonomisk vinst, hvilket dock icke utesluter, att han jämväl haft till syfte att göra försträckningstagaren en tjänst, eller ock, såsom då ränta icke betingats, torde försträckningsgifvarens önskan att hjälpa försträckningstagaren varit driffjädern till den gjorda utlåningen. Hvad försträckningstagaren angår, måste han, hurudan än försträckningsgifvarens afsikt varit, alltid anses hafva fördel af aftalet. För försträckningsaftal absolut främmande är, att försträckningstagaren betingar sig ränta af försträckningsgifvaren. Vid deposition af penningar åter är det regel, att deponenten, som af en eller annan anledning finner sig förhindrad att bekvämligen kunna själf förvara pennin-garna, öfverlämnar dem till depositarien uteslutande för att denne skall i hans ställe öfvertaga förvaringen. Depo-

nenten afser sålunda egen förmån, ehuru ej, åtminstone icke direkt, af ekonomisk innebörd. Depositarien åter anses icke hafva någon fördel af aftalet; i all synnerhet var detta uppfattningen hos 1734 års lagstiftare, hvilka utgingo därifrån, att depositarien i regel icke skulle erhålla ersättning för förvaringen. Att depositarien i form af ränta å det deponerade beloppet af deponenten betingar sig godtgörelse för förvaringen förändrar icke aftalets väsende. Däremot kan det icke ifrågakomma, att depositarien förbinder sig att erlægga ränta till deponenten. Vidare kan beträffande förevarande båda aftals uppkomst anmärkas, hurusom initiativet till aftalet i regel toges vid försträckning af försträckningstagaren och vid deposition af deponenten.

Förenämnda uppfattning, enligt hvilken deposition af penningar i allmänhet *i och för sig* innebär rätt för depositarien att bruka dem, kan emellertid icke anses vara riktig. Vål kan man, om man uteslutande tager hänsyn till depositarien, presumera ett tyst samtycke till brukningsrätt från deponentens sida; och med den större rörlighet och den mångfaldiga användning penningar i vår tid erhållit, synes denna åsikt ganska praktisk. Men det är af vikt att ihågkomma, att i själfva begreppet deposition inlagts, att depositionen sker till förmån för deponenten. Det är därför från hans och ej från depositariens ståndpunkt förhållandet dem emellan måste betraktas. Och ehuru påståendet, att deponenten icke kan anses hafva lidit skada, därest vid återbetalningen utbyte af penningar ägt rum, om blott de penningar, som återbetalas, hafva samma valör som de lämnade, visserligen i allmänhet är obestridligt, bör det å andra sidan vara lika obestridligt, att deponent, som medgifver penningarnas brukning af depositarien, alltid utsätter sig för en viss risk. I afseende härå må erinras dels om den i 22 kap. 11 § strafflagen förekommande bestämmelsen om ansvar för depositarie för förskingring af det deponerade godset och dels om stadgandet i 17 kap. 2 § handelsbalken, innehållande att vid konkurs deponerad gods bör ur gäl-

denärs bo först uttagas, men att, om det blifvit förvandladt, borgenär därför blott åtnjuter oprioriterad rätt. Då penningar ju icke kunna brukas utan att jämväl förbrukas (förvandlas), samt det i allmänhet icke borde kunna vara tal om *förskingring* af deponerade penningar, därest depositarien haft deponentens tillstånd att använda dem, skulle således deponenten genom medgifvande af penningarnas brukning i och med detsamma hafva afstått från det honom i nämnda båda lagrum tillförsäkrade skydd, hvartill emellertid måste erfordras vida mer än en på penningens formella beskaffenhet och depositariens enskilda intresse grundad presumtion. — På uppfattningen, att det af den depositarie i allmänhet åliggande vårdplikten kunde härledas rätt för depositarien att bruka deponerade penningar, torde icke behöfva spillas många ord. Denna förpliktelse har ju ostridigt ålagts honom endast i deponentens intresse. Men då det väl icke kan vara meningen att påstå, att, om motsatt öfverenskommelse ej träffats, deponenten skulle vara berättigad till den afkomst (ränta), depositarien kunde draga af deponerade penningar, som han med deponentens tillstånd brukade, måste också befogenhet för depositarien att använda penningarna uteslutande vara en dennes fördel. Och i 4 § af förevarande kapitel är bestämdt förbud stadgad för depositarien att utan deponentens samtycke *sig* till nytta bruka deponerad gods.

Visserligen har någon gång den meningen sökt göra sig gällande, att omförmälda, i lagen deponenten tillerkända skydd icke kan anses hafva beröfvats deponent af penningar, ehuru depositarien haft tillstånd till deras brukande. Den omständigheten, att penningarna befunne sig i förbytt tillstånd, skulle nämligen icke utgöra hinder för deras identitet. Och i depositariens befogenhet att använda penningarna kunde icke inläggas mera än att han ägde att i *stället* för sina egna penningar använda hvad, som blifvit deponerad. Deponenten hade rätt att fordra, att depositarien städse af sitt förråd *innehölle* så mycket penningar, att han därmed när som helst kunde återlämna en summa,

som motsvarade den deponerade. Bröte depositarien där-
emot och i följd häraf icke vid anfordran kunde tillhanda-
hålla deponenten penningarna, borde han vid sådant för-
hållande dömas till ansvar för förskingring. Att märka
vore vidare, att, äfven om deponent af icke individualise-
rade penningar uttryckligen förbjudit depositarie att an-
vända dem, depositarie, som det oaktadt gjort detta, i allt
fall icke kunde anses hafva gjort sig skyldig till försking-
ring, så vidt han, när så påfordrades, genast kunde lämna
deponenten ett annat lika stort penningebelopp.

Sistnämnda påstående lär nog vara riktigt; förhål-
landet har naturligtvis sin grund däruti, att deponenten
icke lidit någon skada genom depositariens rättsstridiga
förfarande. Oriktigheten uti åsikten i öfrigt torde där-
emot genast springa i dagen. Äfven den har för sin till-
varo att tacka en framkonstruerad presumtion, som icke kan
hålla stånd inför kritik. Vid deposition af penningar (med
rätt för depositarien att bruka dem) fäster nämligen depo-
nenten gifvetvis afseende å depositariens *vederhäftighet*
i allmänhet och icke å den omständighet, huru stor hans
kontanta penningtillgång plägar vara. Å andra sidan bryr
sig depositarien med all rätt icke om att genom oafbrutet
jämförande förvissa sig därom, att hans kontanter icke
understiga det belopp, som deponerats. Har deponentens
tillstånd åt depositarien att bruka penningarna gifvits utan
inskränkning, så måste också depositariens brukningsrätt
vara utan inskränkning. Han äger utan afseende å sina
egna innestående tillgångar placera de deponerade pen-
ningarna efter eget godtfinnande men naturligtvis på egen
risk. Kan han sedermera icke återbetala dem, föreligger
dock ingen förskingring; detta är lika klart som att en för-
sträckningstagare icke på grund af insolvens kan ådömas
ansvar för förskingring.

Med det sagda är icke bestridt, att beträffande särskilda
undantagsfall viss sanning kan ligga i nyssnämnda åsikt
angående skyldighet för depositarien att innehålla en
summa, motsvarande hvad som deponerats. Antaget att

någon för en helt kort tid öfverlämnar en del lösa sedlar till annan att förvaras. Depositarien instoppar dem i deponentens närvaro och således med hans samtycke i sin egen plånbok tillsammans med andra där förvarade depositariens tillhöriga sedlar. Å ingendera sidan har rätt för depositarien att för egen räkning använda det sålunda erhållna penningbeloppet förutsatts. Skyldighet för depositarien att återställa samma sedlar, han mottagit, har dock så mycket mindre ingått i aftalet, som ingen af kontrahenterna på förhand särskildt granskat sedlarna, och det sålunda icke är möjligt att särskilja dem från plånbokens öfriga innehåll. Här måste förpliktelse för depositarien att underlåta brukandet af de deponerade penningarna verkligen ligga däri, att han måste innehålla motsvarande summa. Förbrukar han jämväl denna och icke kan på annat sätt godtgöra deponenten, lär han få anses hafva gjort sig skyldig till förskingring.

Med åberopande, bland annat, däraf, att den omständigheten, att penningar befunne sig i förbytt tillstånd, icke skulle utgöra hinder för deras identitet, har man vidare, såsom antydts, påstått, att omförmälda stadgande i 17 kap. 2 § handelsbalken ägde tillämplighet jämväl för det fall, att depositarien fått bruksrätt till penningarna. Genom vederläggande af nyssnämnda uppfattning i fråga om förskingring lär äfven ohållbarheten af detta påstående vara ådagalagd, hvartill kommer att enligt vanligt språkbruk utbytta penningar icke kunna betraktas annorledes än såsom "förvandladt" gods. I stadgandet står för öfrigt, att det "som hörer *annan* till såsom inslagsfä" skall uttagas ur konkursboet. Men har depositarien tillerkänts bruksrätten till penningarna, så har ju också — detta medgifves af alla — äganderätten i och med detsamma öfvergått på honom. Att det icke låter sig göra att blott medelst en fiktion förklara deponenten sedermera för ägare till andra penningar i depositariens ägo, kan man finna däraf, att det icke är möjligt att nöjaktigt förklara, vid hvilken tidpunkt denna äganderätt skulle uppstått. Ingen lär väl heller finnas,

som vill förfäktat den meningen, att, om t. ex. vid en hos depositarien timad eldsvåda alla hans kontanta tillgångar, måhända just motsvarande det deponerade beloppet, uppbrennit, deponenten såsom ägare skulle stå risken härför och alltså vara beröfvad sin fordringsrätt mot depositarien.

Den hittills gjorda undersökningen har sålunda fört till det resultatet, att deponerandet af penningar visserligen i allmänhet icke i och för sig medför rätt för depositarien att bruka dem, men att å andra sidan af den omständigheten, att depositarien fått deponentens tillstånd till brukning af penningarna, icke följer, att de af lagstiftaren för deposition uppställda regler i så fall utan vidare skola sakna tillämplighet; medgifvande af bruksrätt förutsätter icke försträckning.

Villigt bör dock medgifvas, att omständigheterna, under hvilka depositionen äger rum, någon gång kunna vara af sådan beskaffenhet, att bruksrätt måste anses vara tyst medgifven. Så måste nämligen i regel förhållandet vara, därest depositarien vid mottagandet i förvar af lösa penningar, i deponentens närvaro och sålunda med hans (tysta) begifvande, inlägger dem i sin egen kassa tillsammans med andra där befintliga sedlar¹⁾.

Den andra slutsatsen eller att befogenhet för depositarien att använda deponerade penningar icke utesluter tillämpligheten af de rörande deposition meddelade bestämmelser, tarfvar jämväl ytterligare förklaring. Bruksrätten allenast förändrar icke aftalet i fråga till försträckning. Men bruksrätten i förening med andra vid aftalet förknippade omständigheter, hvilka äro stridande mot depositionsaftalets natur, kan däremot hafva denna verkan. Den t. ex., som lämnar annan penningar med rätt för denne

¹⁾ Annorlunda gestaltar sig förhållandet, om förvaringen afsett allenast någon helt kort tid. (Jämför ofvan.)

Har deponenten aflämnat penningarna ouppräknade i ett icke tillslutet omslag, synes det vara klart, att han afsett att återfå dem i oförvandladt skick.

att använda dem, men samtidigt betingar sig själf viss ränta å dem, är ej deponent, äfven om han själf betecknat aftalet såsom deposition, utan försträckningsgifvare. I samband härmed bör erinras om den i privatbanker brukliga s. k. deposition af penningar, hvilken icke får förblandas med deposition i juridisk bemärkelse. Penningarnas mottagande utgör här från bankens sida blott en upplåning, till sin natur fullkomligt lik den utlåning, banken idkar. I vårt land erhåller den, som på en dylik deposition insätter penningar, alltid ränta, fastän denna på förhand bestämts, vanligen i visst förhållande till den äskade uppsägningstiden, i följd hvaraf särskild öfverenskommelse om räntan emellan insättaren och banken ej erfordras, hvarigenom affären erhåller den yltre formen af vanlig deposition. Att den af bankerna bedrifna upp- och afskrifnings- samt sparkasse-rörelse likaledes måste hänföras till försträckning, är uppenbart.

Hvad härefter angår åsikten, att full likställighet skall råda emellan deposition af penningar (och andra förtärliga ting) och deposition af annat gods, hvilken åsikts ohållbarhet redan framhållits, torde vid ytterligare bemötande af densamma, hvarunder skall närmare framgå i hvad mån olika regler härutinnan måste gälla, skillnad böra göras emellan det fall, då deposition af penningar icke afser brukningsrätt, och det fall, då detta åter är händelsen.

Beträffande förra fallet möter icke mer än en beaktansvärd olikhet, och denna är i det föregående redan antydd. Om vid deposition af icke individualiserade penningar depositarien förbrukar penningarna, lär han icke kunna dömas till ansvar för förskingring, därest han är i stånd att återbetala lika stor summa som den deponerade. Den, som förbrukar icke förtärliga ting, har däremot gjort sig skyldig till förskingring utan afseende därå, att han tilläfventyrs sedermera för deponentens räkning anskaffat en sak, liknande den deponerade.

I fråga om det andra fallet, eller då deposition af penningar afser brukningsrätt, faller genast i ögonen den på

penningens formella beskaffenhet grundade, redan framhållna olikhet mellan dylik deposition och deposition af icke förtärliga ting, att penningar i motsats till icke förtärliga ting ej kunna brukas utan att jämväl förbrukas. Depositare, som fått bruksrätt till penningar, måste därför också anses hafva erhållit äganderätt till dem, i följd hvaraf här icke kan vara tal om vårdplikt.

Häraf följer jämväl, att en sådan depositarie icke blir fri från sin förbindelse på grund däraf, att den deponerade summan — låt vara just samma sedlar — af olyckshändelse förkommer; samtidigt med äganderätten öfvergår också faran på depositarien. Han har icke skyldighet att återlämna *delsamma*, han mottagit, men hans förpliktelse att återlämna *lika mycket*, som han mottagit, är *oinskränkt*.

Af den omständigheten, att äganderätten öfverflyttats med bruksrätten, följer vidare, hvilket äfvenledes förut påpekats, att stadgandet i 17 kap. 2 § handelsbalken här icke är tillämpligt. Äfven om det skulle kunna visas, att depositarie, som kommit i konkurstillstånd, icke begagnat sig af rätten att använda de deponerade penningarna, förbättras icke härigenom deponentens ställning. Han är i allt fall hänvisad att såsom oprioriterad fordringsägare genom bevakning göra sin fordran gällande i konkursen. På tal om nyssnämnda stadgande må uppmärksamheten ytterligare fästas på det här ofvan anförda exemplet med afseende å den, som för någon helt kort tid lämnar annan i förvar lösa sedlar, hvilka nedläggas i depositariens plånbok bland andra där befintliga sedlar. Ehuru bestämmelsen att, om deponerad gods förvandlats, deponenten icke äger utfå hvad som kan hafva satts i stället därför, torde böra tolkas så strängt, att därunder inbegripes jämväl det fall, att depositarien allenast *växlat* till sig deponerade penningar, och ehuru det naturligtvis åligger deponenten att i händelse af bestridande styrka sin äganderätt, så synes det dock vara klart, att, om från depositarien, innan han hunnit göra sig af med någon af de i plånboken varande sedlarna, plånboken med dess innehåll utmättes och konkurs seder-

mera följde, deponenten utan afseende därå, att han ju icke kunde bevisa, hvilka sedlar som tillhörde honom, skulle vara berättigad att utbekomma så stort belopp, som han lämnat. Deponentens penningar äro nämligen här ingalunda förvandlade; och uppenbarligen vore det för öfrigt materiellt oriktigt att tillåta borgenärerna, som icke kunde förneka, att deponentens penningar ännu funnes i behåll, att rikta sig på deponentens bekostnad af den anledning, att det icke kunde utrönas, hvilka sedlar vore hans.

Det har blifvit påstådt att, då fråga är om tillämpligheten af ifrågavarande stadgande, det i allmänhet faktiskt icke skulle hafva någon betydelse, om brukningsrätt medgifvits eller icke, så snart penningarna deponerats utan omslag eller i icke tillslutet omslag. Det skulle nämligen då vara omöjligt för deponenten att visa, det penningarna icke blifvit förvandlade och att hans äganderätt sålunda fortfarande kvarstode.

Därest anmärkning mot depositariens oförvitlighet icke kan framställas (i hvilket afseende det faktum, att han försetts i konkurs, ingalunda i och för sig får läggas honom till last), bör det dock presumeras, att t. ex. i hans bo befintliga penningar — till beloppet motsvarande en deponerad summa lösa sedlar — inlagda i ett konvolut, som af depositarien försetts med anteckning om depositionen, äro just de penningar, som deponerats. Har depositarien mottagit penningarna i icke tillslutet omslag, bör likaså under enahanda förutsättning den omständighet, att samma omslag, innehållande just den deponerade summan, finnes i depositariens bo, vara så starkt skäl för deponentens äganderätt därtill, att motsatt påstående af borgenärerna bör af dem bevisas. — Att praxis i förevarande afseende är benägen för stränghet mot deponenten, är dock anledning antaga ¹⁾).

¹⁾ Jfr, ehuru icke fråga om deposition, Nytt jur. arkiv 1891 sid. 574.

Angående fråga om penningdeposition se, dock icke särdeles upplysande, rättsfall i *Schmidt*, Jur. arkiv II sid. 309 och 312, III sid. 440 samt XVI sid. 344.

I enlighet med hvad förut yttrats kan ej heller den depositarie, som fått tillstånd att bruka de deponerade penningarna, anses hafva gjort sig skyldig till förskingring, därest han sedermera i fråga om återbetalning ej skulle kunna fullgöra sin förbindelse gent emot deponenten. Detta är likaledes beroende däraf, att deponenten allenast har fordringsrätt för den lämnade summan.

Då depositarien alltså häftar i skuld hos deponenten för det deponerade beloppet, följer häraf vidare, att depositarien — i olikhet mot hvad förhållandet eljest är — måste vara berättigad innehålla beloppet såsom godtgörelse för fordran, som han å sin sida kan hafva hos deponenten. Depositarien har med andra ord kvittningsrätt, under förutsättning dock att hans fordran äger de därför af lagen betingade kvalifikationer.

Likaledes är naturligtvis deponentens fordran underkastad de vanliga preskriptionsreglerna.

I afseende å betalningstid och betalningsort gälla däremot de å deposition och ej de å försträckning tillämpliga regler.

Det spørsmålet har framställts, huruvida depositarie, som utan rätt brukar deponerade penningar, är skyldig att gälda ränta från den dag, han började att bruka desamma. Enligt vår rätt torde en dylik skyldighet icke kunna åläggas depositarien. Vål kan man med fog säga, att då depositarien genom sitt obehöriga brukande förfarit rättsstridigt, han ock bör vara ersättningsskyldig. Men deponenten kan ju icke vara berättigad till ersättning för annat än den skada, han i följd af depositariens rättsstridiga förfarande lidit. Och såsom redan förut anmärkts har deponenten icke, då han genast vid anfordran bekommer af depositarien ett lika stort penningbelopp, som det deponerade, lidit någon skada i följd af depositariens obehöriga brukande. — Om depositarien icke vid anfordran genast till deponenten återställer de deponerade penningarna eller

däremot svarande belopp, lär han däremot vara skyldig att gälda ränta efter 6 procent från den dag, han affordrades penningarna ¹⁾).

Depositarie, som icke har rätt att bruka deponerade penningar, äger såsom antydt ej att kvitta desamma mot fordran hos deponenten. Genom att det oaktadt bruka penningarna kan depositarien emellertid förvandla deponentens rätt att återfå just de deponerade penningarna till en skadeståndsfordran; och att häremot kvitta sin egen klara och ostridiga fordran lär väl svårligen kunna förvägras depositarien.

Tyska civillagen § 700 upptager följande bestämmelser: "Werden vertretbare Sachen in der Art hinterlegt, dass das Eigenthum auf den Verwahrer übergehen und dieser verpflichtet sein soll, Sachen von gleicher Art, Güte und Menge zurückzugewähren, so finden die Vorschriften über das Darlehen Anwendung. Gestattet der Hinterleger dem Verwahrer, hinterlegte vertretbare Sachen zu verbrauchen, so finden die Vorschriften über das Darlehen von dem Zeitpunkt an Anwendung, in welchem der Verwahrer sich die Sachen aneignet. In beiden Fällen bestimmen sich jedoch Zeit und Ort der Rückgabe im Zweifel nach den Vorschriften über den Verwahrungsvertrag. — Bei der Hinterlegung von Werthpapieren ist eine Vereinbarung der im Abs. 1 bezeichneten Art nur gültig, wenn sie ausdrücklich getroffen wird."

Ur motiven anføres: Den romerska rätten inskräpper att om vid deposition af förtärliga ting öfverenskommes, att depositarien icke har skyldighet att återställa *samma* utan allenast *lika* ting, depositarien visserligen vid mottagandet blir ägare af det deponerade och faran för detsamma sålunda öfvergår å honom, men att i öfrigt rättsförhållandet bör bedömas efter de för deposition gifna bestämmelser;

¹⁾ Depositarie med brukningsrätt är naturligen i afseende å uppskofsränta likställd med försträckningstagare.

alltså föreligger en om ock oegentlig deposition. Den moderna lagstiftningen — fränsedt den franska rätten, hvarest i anledning af lagens tystnad härutinnan skiljaktiga meningar råda, äfvensom den schweiziska rätten — har öfvergifvit denna med den romerska rättens egenheter sammanhängande uppfattning och ser i ett aftal af ofvan antydda beskaffenhet endast försträckning. Blott den schweiziska rätten fasthåller i det väsentliga den romerska rätten; nyttan och faran öfvergår på depositarien; han har att återställa det deponerade icke in specie utan in genere; i öfrigt är aftalet deposition och grundsatserna för deposition skola därföre lända till efterrättelse. Att med den franska rätten iakttaga tystnad angående ifrågavarande fall är icke tillbörligt; det förekommer ju i praxis mycket ofta, i hvilket afseende det är tillfyllest att erinra om handelsdepoter. Förslaget följer med afvikelse från den schweiziska rätten den moderna uppfattningen. Har vid öfverlämnandet af penningar eller andra förtärliga ting i förvar (uttryckligt eller tyst) öfverenskommits, att icke samma ting utan endast ting af lika slag, myckenhet och godhet skola återlämnas, så kan jämlikt den principiella uppfattningen af deposition — enligt hvilken depositarien har att till deponenten återställa *samma* sak denne lämnat — deposition icke antagas vara för handen, utan föreligger försträckning. Detta motsvarar ock kontrahenternas mening. *Men om kontrahenterna emellertid betecknat aftalet såsom deposition (om de användt orden "lämna i förvar" eller något liknande uttryck), så pekar detta med bestämdhet därpå, att de icke afsett ingäendet af ett aftal, som blott skall bedömas efter de för försträckning uppställda regler. Vid ett aftal af nu angifvet innehåll kan man med hänsyn därtill med full säkerhet antaga, det kontrahenterna åsyftat att i fråga om tid och ort för återbetalningen icke de för försträckning utan de för deposition gällande principer skola tjäna till rättesnöre.* Huruvida och i hvad mån äfven andra egenheter — hvilka för deposition voro vida talrikare och viktigare i romerska rätten är nu för tiden

— skola anses såsom öfverenskomna, får afgöras med hänsyn till omständigheterna i hvarje särskildt fall. Häraf beror det också, huruvida kvittningsrätt, som förslaget i princip medgifver, jämväl vid deposition är tillåten. — Förslaget afviker i så mån från gällande rätt, att denna utan vidare underkastar aftal af omnämnda slag de för försträckning gällande principer. Men förslaget är med hänsyn till det praktiska lifvet rättvist. För det fall att deponenten blott har bestämt, att depositarien får bruka deponerade förtärliga ting, om han så önskar, bestämmer förslaget, att aftalet öfvergår till försträckning (först) vid den tidpunkt, då depositarien gör bruk af tillåtelsen. Det är icke tillåtet att här genast betrakta aftalet såsom försträckning; sådant skulle med hänsyn till bärandet af faran medföra den största obillighet mot depositarien i all synnerhet i det fall, att denne icke alls eller endast under särskilda icke inträffade omständigheter haft för afsikt att begagna sig af den medgifna brukningsrätten. Den ofta uppkommande svårigheten att taga reda på den tidpunkt, då depositarien begagnat sig af tillåtelsen, kan icke rättfärdiga en motsatt för depositarien obillig föreskrift. — Enligt förslaget har man att i hvarje fall pröfva, huruvida ett aftal af här ofvan angifvet innehåll blifvit slutet. Intet slags tolkningsregel har härutinnan angifvits vare sig för det fall, att en penningssumma med uppräknande lämnas i förvar eller för det fall, att penningar eller andra förtärliga ting deponeras i oförsegladt eller i icke tillslutet omslag. De konkreta omständigheterna skola alltid vara bestämmande vid afgörande af hvad kontrahenterna menat.

Uti schweiziska obligationsrättens art. 481 stadgas:

"Ist Geld mit der ausdrücklichen oder stillschweigenden Vereinbarung hinterlegt worden, dass der Aufbewahrer nicht dieselben Stücke, sondern nur die gleiche Geldsumme zurückzuerstatten habe, so geht Nutzen und Gefahr auf ihn über. — Eine stillschweigende Vereinbarung in diesem Sinne ist zu vermuthen, wenn die Geldsumme unversiegelt und unverschlossen übergeben wurde.

Werden andere vertretbare Sachen oder Wertpapiere hinterlegt, so darf der Aufbewahrer über die Gegenstände nur verfügen, wenn ihm diese Befugniss vom Hinterleger ausdrücklich eingeräumt worden ist."

Huru bolsjevismen kastar skugga också öfver Stockholms slott.

År 1897 ingaf numera aflidne generaldirektören Hugo Martin till riksmarskalksämberet underdånig ansökning att ett å bifogad karta beskrifvet område om sju tunnland 1,₇ kappland, hörande till Gripsholms slotts ägor, måtte åt honom upplåtas för en tid af femtio år, räknadt från den 14 mars 1897. I ansökningen erbjöd sig Martin att "under de första tio åren till Gripsholms slottskassa erlagga en årlig afgäld af två hundra kronor, efter dessa år två hundra femtio kronor, eller, om då¹⁾ medgåfves förlängning med lika lång tid, som redan förflutit af arrendetiden, så att arrendet blefve ytterligare gällande i femtio år, räknadt från det förlängningen medgåfves, ett belopp af tre hundra femtio kronor."

I resolution den 15 mars 1897 bifölls ansökningen, därvid den årliga afgälden bestämdes i full öfverensstämmelse med Martins "eget erbjudande".

Samma år ingaf Martin till riksmarskalksämberet en ny underdånig ansökning, däri han, med förmälan att det af angifna orsaker visat sig önskvärdt att få området något utvidgadt, anhöll att till honom måtte för ifrågavarande tid upplåtas ytterligare ett tunnland 23,₂ kappland, så att upplåtelsen komme att afse tillhoppa åtta tunnland 24,₀ kappland. Därest — anfördes i ansökningen — "Kungl. Maj:t tacktes till mig upplåta hela detta område, är jag villig att öka den förut fastställda årliga afgälden med 30 kronor om året, räknadt från den 14 sistlidne mars, så att afgälden komme att utgå under de första tio åren med två hundra trettio kronor och därefter med tvåhundraåttio kronor, resp. trehundra trettio kronor i stället för med förut bestämda tvåhundra femtio, resp. trehundra kronor."

¹⁾ D. v. s. vid utgången af de första tio åren.

I resolution den 30 augusti 1897 blef med bifall till ansökningen hela sistnämnda område upplåtet åt Martin på femtio år från och med den 14 mars 1897 till den 14 mars 1947 "mot en årlig afgäld under hvar och ett af de första tio åren af två hundra trettio kronor och efter dessa år af två hundra åttio kronor, med skyldighet därjämte för sökanden, därest han *framdeles* erhåller förlängning med lika lång tid, som då redan förflutit af besittningstiden, så att upplåtelsen blifver gällande i ytterligare femtio år, räknadt från den tid, då förlängningen af besittningsrätten beviljades, att erlägga en förhöjd afgift af trehundra trettio kronor om året." I resolutionen meddelades naturligen äfven andra bestämmelser, hvilka emellertid nu kunna lämnas å sido.

Genom denna resolution jämkades sålunda på det sätt den i förra resolutionen meddelade bestämmelsen angående den årliga afgälden, att den eventuella förhöjningen till 330 kronor skulle utgå, när än förlängning af besittningstiden kunde komma att beviljas.

På ytterligare underdånig ansökning af Martin blef dessutom genom resolution den 3 oktober 1899 till honom från Gripsholms slotts ägor upplåtet ett område om 11,8 kappland mot en årlig afgäld af fem kronor, i samband hvarmed förklarades, att de i resolutionen den 30 augusti 1897 stadgade villkor och bestämmelser skulle (med viss ändring i afseende å dispositionsrätten till träd) gälla jämväl för sistberörda område.

Samtliga resolutionerna äro försedda med Oscar II:s underskrift.

Att på sätt i förevarande fall skett på förhand bestämma storleken af den afgäld, som skall utgå i händelse af prolongation utaf en på femtio år upplåten nyttjanderätt förefaller onekligen rätt sällsamt. Mycken eftertanke torde dock icke erfordras för att här finna en naturlig förklaringsgrund. Bestämmelsen tillkom på Martins egen begäran. Han ville naturligen gardera sig mot de ekonomiska principer, som kunde varda omfattade af en oviss framtid, må-

hända genompyrd af den spekulativa storfinansens instinktiva vinstbegär. Han visste, att nyttjanderätt icke plägade upplåtas på längre tid än femtio år. Han tog emellertid för gifvet, att, där redan från början bestämmelse meddelades om den afgäld, som skulle betalas, *i fall* besittningstiden förlängdes, en dylik bestämmelse vore fullt betryggande. Han kunde nämligen, huru förutseende han än var, icke tänka sig den händelsen, att sedan han jämlikt upplåtelsens syfte å området uppfört en synnerligen dyrbar villabyggnad, förlängning skulle vägras och hans egendom — då lösningsskyldighet för jordägaren ju icke stadgats — dymedelst på ett behändigt men (för den det gäller) icke sympatiskt sätt beröfvas honom. Att hans underdåniga begäran eller erbjudande i afseende å afgälden efter eventuell prolongation tillmötesgicks, lär med hänsyn till ifrågavarande bestämmelses ovanlighet icke rimligen kunna betraktas annorledes än såsom ett uttryck af välvilja, om ock denna var helt naturlig på grund af de dryga kostnader, han skulle nedlägga å det upplåtna området, och hvilka icke skäligen kunde amorteras på femtio år.

Emellertid afled Martin, och besittningsrätten till det upplåtna området gick genom olika händer. Sedan den siste innehafvaren, änkefru H. Grönkvist 1919 utbjudit sin rätt till försäljning, anmälde jag mig som spekulant. Efter att hafva granskat förenämnda resolutioner fann jag dock deras innehåll så vidt angår bestämmelsen i fråga icke innebära tillfyllestgörande garanti mot framtida obehagliga öfverraskningar. Med hänsyn till de bolsjevikiska tendenser, som redan yppats, och den ringa motståndskraft vårt lands borgerliga och monarkiskt sinnade element visat sig besitta, så snart från den socialistiska sidan hotades med våldsamma åtgärder, förutsåg jag möjligheten af att förhållandena om 28 år kunde vara helt annorlunda än nutidens. Jag befarade med andra ord den eventualiteten, att vederbörande, som 1947 hafva bestämmanderätten öfver Gripsholms slotts ägor, på mina rättsinnehavares framställning om förlängning af besittningstiden i enlighet med

villkoren i resolutionen den 30 augusti 1897, skulle svara: Vi strunta i Edra kungliga resolutioner!

Att jag icke reflekterade öfver möjligheten af ett dylikt betraktelsesätt hos nutidens vederbörande, torde räknas mig till förtjänst.

Slutligen enades änkefru Grönkvist och jag om affären, hvarvid dock å min sida det förbehåll gjordes, att aftalet mellan oss skulle anses förfallet, därest fru Grönkvist — som hade att till riksmarskalksämberet ingifva underdånig ansökning, att hennes ifrågavarande besittningsrätt måtte få öfverlåtas å mig och att samtidigt tiden för besittningen måtte förlängas med femtio år från den 14 mars 1919 mot den i resolutionen den 30 augusti 1897 bestämda, med femtio kronor förhöjda årliga arrendeafgiften — icke lyckades vinna bifall till denna framställning.

Öfver framställningen hördes till en början Gripsholms slotts ståthållare, som tillstyrkte densamma under hänvisning till den vinst, som för slottet skulle uppkomma därigenom, att årliga afgälden redan i år höjdes.

Däremot anförde i affördradt yttrande hofauditören följande:

"Enligt de båda första resolutionerna gäller, att arrendeafgiften för däri afsedda områden efter de första tio åren skall utgå med 280 kronor, med skyldighet därjämte för sökanden, därest han framdeles erhåller förlängning med lika lång tid, som då redan förflutit af besittningstiden, så att upplåtelsen blifver gällande i ytterligare 50 år, räknadt från den tid, då förlängningen af besittningsrätten beviljades, att erlägga en förhöjd afgift af 330 kronor om året.

Afsikten med denna bestämmelse torde hafva varit att redan från början tillförbinda besittningshafvaren att, om han före besittningstidens utgång erhöle förmånen af en förlängning af sin besittning, jämväl för den tid som återstod af den först bestämda besittningstiden erlägga förhöjdt arrende. Däremot synes icke kunna i bestämmelsen inläggas någon skyldighet för Kungl. Maj:t att bevilja för-

längning af besittningstiden eller någon rätt för nyttjanderättshafvaren att efter den 14 mars 1947 få kvarsitta mot det i resolutionen omförmälda högre arrendet. — — —

Hvad den första delen af änkefru Grönkvists ansökan beträffar, så synes intet vara att däremot erinra, utan tillstyrker jag vördsamt, att medgifvande till öfverlåtelsen lämnas på samma villkor som förut i liknande fall skett.

Däremot synes det mig vara tvifvelaktigt, huruvida skäl föreligga att medgifva den sökta förlängningen i besittningstiden. Såsom ofvan nämnts, torde icke upplåtelsebrevet gifva nyttjanderättshafvaren någon rätt till förlängning af besittningstiden, utan den 14 mars 1947 torde för Kungl. Maj:t föreligga full frihet att bestämma en med hänsyn till dåvarande förhållanden skälig arrendesumma eller att ordna saken på annat sätt. Frågan blir alltså, huruvida fördelen af att slottskassan redan nu kommer i åtnjutande af 50 kronors arrendeförhöjning uppväger nackdelen af att Kungl. Maj:t för ytterligare 22 år binder sig vid en utarrendering för 335 kronors årlig afgift. Det förefaller mig som om nämnda arrendeförhöjning för ett område af den storlek och belägenhet, som ifrågavarande, redan nu skulle vara synnerligen låg, men då jag saknar förutsättningar att yttra mig i denna rent ekonomiska fråga, nödgas jag inskränka mig till ofvan nämnda redogörelse för de juridiska synpunkterna".

Häremot lär till en början kunna framställas den afgörande anmärkningen, att enligt hvad förut inskriffts såsom villkor för den förhöjda afgiftens utgående ingalunda stadgats, att förlängning af besittningstiden skulle beviljas inom viss tid före utgången af de femtio år, som upplåtelsen närmast afsåg; bestämmelsen i resolutionen den 30 augusti 1897 gällde äfven det fall, att dylik förlängning komme att ske omedelbart före de femtio årens utgång, i hvilken händelse Gripsholms slott ju icke af bestämmelsens tillämpning kunde hafva någon som helst fördel.

Vidare kan mot hofauditörens mening framhållas den icke mindre tungt vägande invändningen, att det skulle va-

rit fullkomligt meningslöst att på förhand ikläda Martin några förpliktelser med afseeende å afgälden, därest besittningstiden komme att utsträckas. Därförutan stod det tydligen vederbörande fritt att, om och när prolongation begärdes, inom skälighetens gränser bestämma de villkor, under hvilka sådant kunde medgifvas. Ny besittningstid började naturligtvis löpa från dagen för prolongationen.

Slutligen återopar jag den ofvan lämnade utredningen, hvaraf enligt min mening otvetydigt framgår, att omtvistade bestämmelser, som tillagts på Martins egen begäran, utslutande afsett en hans förmån, en garanti för honom mot framtida oskäligen uppskörtning.

Jag har alltså synnerligen svårt att förstå, huru hofauditören kunnat komma till det resultat, som skett. En plausibel förklaring finnes dock. Ett resonnemang sådant som hans kan icke gärna föras af annan jurist än den, som har utpräglade, nedärfda eller förvärfvade advokatanlag. En sålunda utrustad person pläderar (naturligtvis i god tro) i alla väder i den riktning, som han tror närmast leda till främjande af sin klients materiella intressen¹⁾. En annan förklaring är också tänkbar. Måhända ha icke samtliga handlingarna i ärendet varit för hofauditören tillgängliga. Att han i hvarje fall icke tagit sig tillräcklig tid till ärendets beredning, därpå tyder den omständigheten, att han, uppenbart felaktigt, utgått från att resolutionen den 15 mars 1897 och resolutionen den 30 augusti 1897, såvidt angår bestämmelsen ifråga, äro af alldeles samma lydelse.

Hvad hofauditören menat med sitt yttrande, att "den 14 mars 1947 torde för Kungl. Maj:t föreligga full frihet att bestämma en med hänsyn till dåvarande förhållanden skälig arrendesumma *eller att ordna saken på annat sätt*", är mig tyvärr icke fullt begripligt. Törhända ligger bakom detta yttrande jämväl tanken på "expropriering".

Ovisst är, huruvida år 1947 i Sverige öfverhuvud finnes

¹⁾ Jfr min uppsats "Norges och Danmarks högsta domstolar samt processförfarandet därstädes" sid. 24.

annan lag än den rena godtycklighetens. Än mera oviss är, hvilka kvalifikationer den tidens lagskipare kunna besitta. Under förutsättning att i dessa afseenden framtiden icke kommer att medföra alltför stora omhvälfningar, är jag ganska säker på en sak. Jag antar, att mina rättsinnehafvare begära prolongation under hänvisning till de redan gifna resolutionerna och att den tidens vederbörande medgifva besittningstidens förlängning, men mot en högre årlig afgäld än som stadgats i resolutionen den 30 augusti 1897. Uppstår då rättegång angående vederbörandes befogenhet att sålunda förfara, så kommer denna att utfalla till mina rättsinnehafvares förmån.

Jag erhöll kännedom om innehållet i hofauditörens utlåtande. Jag underlät att bemöta det. Jag fann saken själfklar och trodde mig för öfrigt hafva särskild orsak antaga, att den underdåniga ansökningen skulle trots hofauditörens juridiska betänkligheter bifallas.

Så kom omsider resolution i ärendet. Den var undertecknad af riksmarskalken, som däri förklarade, att ansökningen i hvad den afsåge förlängning af tiden för besittningen icke vunnit nådigt bifall.

Jag hade naturligen icke lagligt anspråk att nu erhålla prolongation. Ett bifall till ansökningen skulle ju därför — om ock enligt min, af ståthållaren delade mening jämväl Gripsholms slotts bästa därigenom tillgodosetts — kanske i viss mån inneburit ett slags välvilja gent emot min ringa person från riksmarskalksämhetets sida. Att jag icke kom i åtnjutande af sådan välvilja, tar jag med ro. Hvad jag däremot icke finner roligt, är att, enligt hvad jag från tillförlitligaste håll försport, till grund för afslaget låg ett fullständigt ignorande af Oscar II:s resolution den 30 augusti 1897. Det bolsjevikiska åskådningssätt, som jag befarade för 1947, gjorde sig, om ock omedvetet, redan nu gällande. Med den starkares rätt anser man sig kunna, utan hänsyn till det löfte, resolutionen innebär, efter behag bestämma den afgäld, som skall utgå vid besittningstidens eventuella förlängning.

